

CAMINS HOSTILS: D'UN ORIENT MITJÀ EN GUERRA A LES PORTES TANCANES D'EUROPA

BARCELONA, OCTUBRE 2016

DOCUMENTS 15/2016

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

CAMINS HOSTILS: D'UN ORIENT MITJÀ EN GUERRA A LES PORTES TANCADAS D'EUROPA

BARCELONA, OCTUBRE 2016

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL

PER LA PAU

© 2016 Institut Català Internacional per la Pau
Carrer de la Tapineria, 10, 3a Planta · 08002 Barcelona
T. +34 93 554 42 70 | F. +34 93 554 42 80
icip@gencat.cat | www.icip.cat

Aquesta publicació recull tres escrits que es corresponen a tres de les sessions de la jornada *Camins hostils: d'un Orient Mitjà en guerra a les portes tancades d'Europa*, celebrada el 17 d'octubre de 2016. Va ser coorganitzada per l'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) i el Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona (CEHI-UB).

Grafisme

Esteva&Estêvão

ISSN

2013-9969 (edición en línea)

SUMARI

1. PRESENTACIÓ	7
2. SIRIA. LA CATÁSTROFE HUMANITARIA Y EL PROBLEMA DE LOS REFUGIADOS Ignacio Álvarez-Ossorio	9
UNA ECONOMÍA DE GUERRA	9
LOS REFUGIADOS EN LOS PAÍSES DE ACOGIDA	10
RUMBO A EUROPA	13
BIBLIOGRAFÍA	16
3. LA UE Y LOS REFUGIADOS: LA TÁCTICA DEL AVESTRUZ Pere Vilanova	17
EL ORIGEN INMEDIATO DEL PROBLEMA	17
LA ACCIÓN HUMANITARIA, A LA DESESPERADA	18
LA UE ENTRE LA CONFUSIÓN Y LA ABDICACIÓN.	20
4. L'ASCENS DE L'EXTREMA DRETA I L'AMENAÇA DE LA ISLAMOFÒBIA Antoni Segura Mas	23
5. ANNEX	48

1. PRESENTACIÓ

L'informe anual d'ACNUR xifrava que a finals de 2015 hi havia 65,3 milions de persones desplaçades de forma forçada, 1 de cada 113 persones al món. Aquestes xifres inclouen d'una banda, els sol·licitants d'asil, és a dir les persones en busca de protecció fóra del seu país; d'altra banda, els desplaçats interns, és a dir les persones que fugint d'una amenaça s'han vist obligades a canviar de lloc dins del seu propi país; i en tercer lloc, els refugiats, és a dir les persones que han perdut la protecció del seu país, s'han vist obligades a abandonar-lo i tornar-hi significa un risc per a les seves vides. Entre el 2014 i el 2015 la xifra dels desplaçats forçosos es va incrementar en 5,8 milions de persones, de manera que en un any 24 persones per minut van ser obligades a fugir de les seves llars en busca d'asil i protecció en altres indrets. Són segons ACNUR el cost humà de la guerra o el resultat d'un món en guerra.

La crisi humanitària dels refugiats es troba per tant dins del context dels nous conflictes asimètrics que han vingut caracteritzant la postguerra freda i les seves conseqüències, l'Orient Mitjà es avui un dels epicentre d'aquesta crisi. Els conflictes de la regió s'han anat configurant com a conflictes enquistats de llarga duració amb terribles conseqüències per a la població civil. Afganistan, Síria, l'Iraq es troben entre els 10 països d'on surten avui la gran majoria dels refugiats.

La gran majoria dels refugiats es concentren als països limítrofs. Molts d'ells són països amb estàndards de vida molt baixos i amb un baix índex de desenvolupament humà i que per tant disposen de molts pocs recursos per fer-hi front, sumat sovint a un risc de desestabilització regional i contagi de la conflictivitat.

En aquest context, Europa ha provocat una nova crisi humanitària a les seves fronteres. La inexistència de vies segures i la manca de voluntat política per l'acollida dels refugiats ha posat en crisi tanmateix el dret internacional dels drets humans i el dret internacional humanitari. Les polítiques securitàries i de fronteres que ha vingut desenvolupant la UE en relació amb els processos migratoris s'han aplicat per fer front a la crisi humanitària dels refugiats i en contradicció no només amb la normativa internacional sinó també amb els propis principis fonamentals de la unió política.

Les polítiques de la Unió Europea són el resultat d'una reacció conservadora en els seus països que es tradueix en un ascens de la ultradreta i a les polítiques discriminatòries i xenòfobes, on la islamofòbia pren forma d'amenaça principal contra les llibertats i la igualtat entre els habitants de la regió.

Tanmateix, la reacció conservadora contrasta amb una resposta social activa, que en defensa dels Drets Humans dur a terme accions de rescat i d'aco-

llida. Una xarxa d'institucions locals, organitzacions socials i ciutadania que desenvolupa al marge i contra la inoperància dels Estats, una resposta basada en la igualtat i la dignitat de les persones.

L'Institut Català Internacional per la Pau i el Centre d'Estudis Històrics Internacionals van organitzar la jornada "Camins hostils: d'un Orient Mitjà en guerra a les portes tancades d'Europa" amb l'intenció d'analitzar l'anomenada crisi dels refugiats combinant les mirades d'experts amb les experiències d'institucions, organitzacions socials i de ciutadania organitzada des de una visió global i amb la perspectiva històrica i l'anàlisi de conflictes pròpies del CEHI i l'ICIP.

L'objectiu de la jornada va ser aportar noves perspectives a l'anàlisi de la qüestió dels refugiats posant el focus als conflictes i la situació dels refugiats a l'Orient Mitjà, a les polítiques de la Unió Europea i a les reaccions polítiques i socials.

En aquesta publicació s'inclouen tres articles de Ignacio Álvarez Ossorio, Antoni Segura i Pere Vilanova respectivament que corresponen a les presentacions que van oferir en el marc d'aquesta activitat. Els vídeos de les seves intervencions, així com la taula rodona que va completar la jornada es poden consultar a: <http://www.ub.edu/ubtv/colleccio/congressos-i-jornades/camins-hostils-dun-orient-mitja-en-guerra-a-les-portes-tancades-deuropa>

2. SIRIA. LA CATÁSTROFE HUMANITARIA Y EL PROBLEMA DE LOS REFUGIADOS

IGNACIO ÁLVAREZ-OSSORIO

2

En todo conflicto armado, la población civil suele ser la principal víctima y el esquema se repite en este caso también. Aunque no existen datos fiables, en los primeros cinco años y medio de guerra el número de muertos oscilaría entre los 330.000 calculados por el Syrian Observatory for Human Rights y los 470.000 por el Syrian Centre for Policy Research.

Como resultado directo de la guerra, más de la mitad de la población siria se ha visto obligada a abandonar sus hogares. En septiembre de 2016, ACNUR tenía registrados a 4.800.000 refugiados en los países del entorno y otros 1.120.000 sirios habían pedido asilo en Europa. Por otra parte, el número de desplazados internos rozaba los nueve millones de personas. Para Antonio Guterres, secretario general de la ONU, se trataba de “la crisis más peligrosa para la paz y la seguridad global desde la Segunda Guerra Mundial”. Organismos internacionales advirtieron, a su vez, de la proliferación de enfermedades ya extinguidas como la poliomielitis, el tifus o el sarampión. Este catastrófico escenario confirma la existencia de toda una generación perdida en Siria, que tardará décadas en reconstruirse una vez que finalice la guerra.

UNA ECONOMÍA DE GUERRA

El éxodo masivo de la población siria no sólo ha sido provocado por los combates y los bombardeos, sino también se debe al deterioro generalizado de las condiciones de vida en el interior del país. El informe *Confronting Fragmentation! Impact of Syrian Crisis Report*, elaborado por el Syrian Centre for Policy Research, consideraba que la esperanza de vida había retrocedido desde los 70,5 años de 2010 a los 55,4 de 2015 y la pobreza se había disparado hasta afectar al 85,2% de la población, viviendo un 69,3% de los sirios en situación de pobreza extrema. En tan sólo cinco años, Siria habría perdido más de cincuenta puestos en el Índice de Desarrollo Humano elaborado por el PNUD, pasando del puesto 121 de 2010 al 173 de 2015. Un descenso sin precedentes.

Los millones de personas que han abandonado Siria no lo han hecho sólo huyendo de la guerra, sino también de la miseria. Según un informe del United Nations Economic and Social Commission for Western Asia (UNESCW), el PIB sirio cayó en picado en los primeros cinco años de guerra pasando de los 60.000 millones de dólares a los 23.000. Los sectores que tradicionalmente tiraban de la economía, como los servicios, la industria, la agricultura o el turismo, colapsaron a consecuencia de los enfrentamientos y las inversiones extranjeras se esfumaron. En los primeros compases de la guerra, el régimen también perdió el control de los pozos petrolíferos que producían

380.000 barriles de crudo al día y representaban un 25% de las exportaciones, viéndose obligado a adquirir el crudo al Frente al-Nusra o al ISIS en diversas fases del conflicto.

Como resultado del agravamiento de la situación, el gobierno impuso una economía de guerra y la población se vio abocada a una economía de subsistencia. La depreciación de la lira con respecto al dólar encareció de manera notable los productos de primera necesidad, muchos de ellos importados. El cambio oficial pasó de las 50 liras por dólar de marzo de 2011 a las 215 en septiembre de 2016. Esta pronunciada caída obligó al gobierno a elevar el precio de los productos básicos, que tradicionalmente había sido subvencionados para comprar la paz social. El 2 de octubre de 2014, poco después de que la coalición internacional empezara a bombardear los pozos de petróleo bajo control del ISIS, el gobierno anunció una subida del 33% del precio del gasoil. También los productos de la cesta diaria han multiplicado sus precios, convirtiéndose prácticamente en artículos de lujo para la cada vez más empobrecida población.

LOS REFUGIADOS EN LOS PAÍSES DE ACOGIDA

Los casi cinco millones de refugiados registrados en los países del entorno por ACNUR en verano de 2016 se repartían de la siguiente manera: 2.700.000 en Turquía, 1.033.000 en Líbano, 656.000 en Jordania, 240.000 en Irak y 115.000 en Egipto. En los últimos años, a medida que el número de refugiados se multiplicaba, la agencia onusiana ha tenido cada vez mayores dificultades para financiarse debido al agotamiento de los donantes ante una crisis que no tiene visos de solución en el corto plazo, lo que ha repercutido negativamente en los servicios que presta.

Además, debe tenerse en cuenta que los países de acogida cuentan con unos recursos extraordinariamente limitados, lo que les ha llevado a revisar su política de puertas abiertas y adoptar legislaciones más restrictivas para impedir la entrada de nuevos refugiados. Ni Líbano ni Jordania son firmantes de la Convención de Ginebra sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951 ni tampoco del Protocolo de 1967, por lo que los recién llegados se encuentran en un limbo legal. Otro tanto se puede decir de Turquía, que sí que ha firmado dichos convenios, pero cuya legislación sólo contempla el asilo político para los refugiados europeos. Al haber ratificado los Pactos Internacionales de Derechos Económicos, Sociales y Culturales y de Derechos Civiles y Políticos, estos países están obligados a garantizar el acceso a la salud, la educación, la vivienda y la alimentación, pero la ayuda internacional es indispensable para cubrir las necesidades básicas de los refugiados.

Turquía se ha convertido en el país del mundo que más refugiados sirios acoge en la actualidad: 2.700.000. Debe recordarse que ambos países comparten unas fronteras de 900 kilómetros y que buena parte de las zonas bajo control rebelde están en la línea fronteriza. El éxodo hacia Turquía se explica sobre todo por dos razones: la estrategia de tierra quemada aplicada por el régimen y el control del ISIS de varias zonas kurdas. Turquía tiene, además, un atractivo añadido, ya que comparte fronteras con la UE, por lo que es considerado por muchos como una estación de paso hacia el continente europeo. Las autoridades turcas cifran en 10.000 millones de dólares los gastos generados por la atención a los refugiados entre 2011 y 2016.

Turquía considera a los refugiados sirios como invitados y les conceden protección temporal mientras dure el conflicto, lo que les permite acceder al sistema sanitario y educativo de manera gratuita. Sólo una pequeña parte de ellos, unos 250.000, viven en los 26 campamentos gestionados por la agencia estatal AFAD en las zonas fronterizas, mientras que el 90% ha optado por instalarse en áreas urbanas, donde se encuentran en una situación más vulnerable. Como las autoridades turcas no permiten que los refugiados trabajen, la gran mayoría se ven abocados al mercado informal donde perciben un salario notablemente inferior y realizan jornadas laborales más intensivas. El aluvión de refugiados sirios ha provocado el aumento de alquileres y el crecimiento del desempleo, lo que ha desencadenado tensiones con la población local, parte de la cual percibe a los refugiados como foco de inseguridad.

En Líbano hay 1.033.000 refugiados sirios registrados, a los que las autoridades libanesas denominan ‘desplazados’ y no conceden asilo. Se trata, por lo tanto, del país con más refugiados *per capita* del mundo, puesto que representan el 20% de la población. Esta presencia ha colapsado sectores como la sanidad, la educación o la vivienda, que ya estaban en una situación crítica debido a la propia fragilidad del Estado libanés. La llegada de centenares de miles de sirios, la mayor parte de ellos sunníes, también representa un potencial factor desestabilizador en un país que mantiene un precario equilibrio confesional. Los refugiados sirios son contemplados con preocupación no sólo por la población cristiana, sino también por la mayoría chií.

La legislación libanesa, al contrario que la turca o la jordana, impide la creación de campamentos para evitar que los refugiados se asienten de manera indefinida, tal y como ocurrió con los palestinos llegados tras la *nakba* de 1948, por lo que una parte de ellos ha apelado a la solidaridad de la población local. En algunas zonas de la frontera sirio-libanesa existen unas estrechas relaciones entre las respectivas poblaciones. Como recuerda Filippo Dionigi en el informe *The Syrian Refugee Crisis in Lebanon. State Fragility and Social Resilience* publicado por el Middle East Centre de la London School of Economics, “además de los aspectos económicos, las conexiones sociales y familiares son sólidas a lo largo de la frontera... Originalmente, la frontera no estaba claramente delimitada y, de hecho, muchos habitantes también tenían la nacionalidad o la ciudadanía provisional siria. Los vínculos familiares y la identidad nacional son realidades difusas en esta y otras zonas fronterizas”. Esta situación permitió que algunas localidades como Aarsal o Hermel acogieran a decenas de miles de refugiados en los primeros compases de la guerra.

No obstante, la mayor parte de los refugiados viven en infraviviendas en las zonas rurales. Se estima que tan sólo la mitad de los 420.000 menores de edad tienen acceso a educación, lo que les coloca en una situación extremadamente vulnerable dado que se convierten en carne de cañón para la explotación infantil. Los refugiados, a los que la legislación impide trabajar, se ven abocados al sector informal y, sobre todo, a la agricultura, los servicios o la construcción, lo que ha generado tensiones con las poblaciones locales, ya que suelen aceptar condiciones laborales inferiores a la media. En algunas zonas del país se cultiva un discurso del miedo hacia los refugiados y se restringen su libertad de movimiento mediante toques de queda a partir de ciertas horas de la noche. En opinión de Hassan Abbas, director de The Syrian League for Citizenship con el que me entrevisté en Beirut el 23 de ju-

lio de 2016, “el sirio se ha convertido en un chivo expiatorio al que se les acusa de todos los problemas que padece el país, incluidos los cortes de electricidad, el aumento de la inflación, el desempleo o la delincuencia”.

Al igual que Turquía, Líbano ha revisado en los últimos años su política de puertas abiertas y ha introducido medidas para dificultar su acceso. El 13 de noviembre de 2015, el gobierno endureció la legislación exigiendo el pago de elevadas sumas (220 euros por persona y año) para renovar el visado y puso numerosas trabas de carácter administrativo para el registro de nuevos desplazados. Muchos de los llegados desde entonces carecen de registro y, por lo tanto, tienen dificultades para acceder a las ayudas de ACNUR.

En Jordania, el ACNUR tiene registrados a 656.000 refugiados, que representan el 10% de la población, aunque el número real podría ser mucho mayor según fuentes oficiales. El 65% de ellos vive en las grandes urbes (125.000 en la capital Amman) y el resto en los cinco campamentos oficiales en los que se limita la libertad de movimiento. El más grande de ellos, erigido en una zona desértica fronteriza, es Zaatari, donde viven unas 80.000 personas. Uno de los principales problemas es abastecer a la que se ha convertido, en muy poco tiempo, en la cuarta ciudad con más habitantes del país, problema que se agrava debido a la crónica carestía de agua que padece el reino hachemí.

Buena parte de los refugiados en Jordania provienen de Deraa, Homs y Alepo y se han instalado en las provincias norteñas de Mafraq, Irbid, Ramza y Zarqa, donde existen unos fuertes vínculos entre las tribus repartidas a ambos lados de las fronteras. De hecho, los primeros refugiados que salieron de Siria fueron acogidos en muchos de los casos por sus propias tribus. La masiva llegada de refugiados ha repercutido negativamente en la calidad de los servicios públicos y, sobre todo, en el sistema educativo, que está completamente saturado. De hecho, muchas escuelas jordanas se han visto obligadas a establecer un turno de mañana y otro de tarde con 50 alumnos por clase en cada uno de ellos para atender la intensa demanda. Un problema añadido, tal y como pude comprobar al visitar las instalaciones de Médicos Sin Fronteras en la localidad de al-Ramza el 18 de julio de 2016, es la falta de atención psicológica para los refugiados y, en especial, para los niños, que han sufrido la pérdida de familiares cercanos, han contemplado bombardeos y han desarrollado fobia al sonido de las bombas, que siguen cayendo a escasos kilómetros de la frontera. Según ACNUR, las dos terceras partes de refugiados sirios que viven en áreas urbanas están en situación de pobreza extrema, ya que han agotado los escasos ahorros de los que disponían.

Como en los casos turco y libanés, la legislación jordana impide trabajar a los refugiados lo que les aboca al mercado informal, donde cobran salarios inferiores a sus homólogos jordanos en condiciones más adversas. Algunos interlocutores entrevistados en Jordania señalaron que en algunos casos llegan a aceptar un tercio del salario habitual. La crisis económica que padece el país, unida a la presencia de refugiados, ha disparado el desempleo de la población jordana que ha pasado del 14,5% de 2011 al 22,1% de 2014 en las zonas de Amman, Irbid y Mafraq, según un informe de la FAFO. Según estimaciones del Jordanian Economic and Social Council, la factura de la presencia de los refugiados se elevaría a 4.200 millones de dólares en el periodo 2011-2016.

Como señala Doris Carrion en su informe *Syrian Refugees in Jordan Confronting Difficult Truths* publicado por Chatham House en septiembre 2015, “el aumento de los alquileres, el crecimiento de los precios y las tensiones en los servicios públicos y el orden público han provocado que la población local se sienta cada vez más privada de sus derechos y abandonada por el gobierno jordano y los donantes internacionales. Si persiste la situación actual es probable que en los próximos años aumenten el resentimiento y la alienación en las provincias norteañas”. Todo ello ha llevado a replantear la política de puertas abiertas y, a partir de 2014, se han puesto cada vez más restricciones a la entrada de sirios, quedando decenas de miles de desplazados en tierra de nadie sin poder acceder al reino.

Como hemos tenido la oportunidad de ver, los países del entorno tienen unos recursos sumamente limitados y no están preparados para que la presencia de refugiados, que en un primer momento consideraban que sería de carácter temporal, se convierta en indefinida. No obstante, el agravamiento de la guerra en Siria y la devastación del país hacen poco probable que este retorno se de en el corto plazo, por lo que deberían buscarse soluciones a medio y largo plazo para crear las condiciones para que los refugiados puedan integrarse plenamente en la vida de los países limítrofes. En opinión del Ibrahim al-Saqqa, alcalde de al-Ramza, con el que el autor mantuvo una entrevista el 17 de julio de 2016, “la solución de la situación es harto complicada porque afectará a dos generaciones y durará, al menos, 20 o 25 años, hasta que Siria pueda ser reconstruida”.

RUMBO A EUROPA

En verano de 2015, muchos de los refugiados radicados en los países del entorno decidieron dar el salto a Europa ante la falta de expectativas de una resolución pacífica de la crisis siria. La descomposición del país, la estrategia de tierra quemada del régimen, el desgobierno en las zonas rebeldes y, por último, la expansión de los movimientos yihadistas no ofrecían una perspectiva demasiado esperanzadora para los refugiados, ni tampoco para los millones de desplazados internos.

A ello debe sumarse el hecho de que Turquía, Líbano y Jordania se encontraban desbordados por la crisis humanitaria y empezaron a sellar sus fronteras. Por otra parte, debe tenerse en cuenta que el ACNUR cada vez encontraba mayores dificultades para prestar servicios básicos a la población debido a que muchas de las donaciones prometidas por la comunidad internacional no se llegaron nunca a materializar, lo que le obligó a reducir drásticamente sus programas. A comienzos de 2016, la agenda onusiana hizo un llamamiento para cubrir 4.540 millones de euros de su presupuesto anual, pero en septiembre tan sólo había logrado recaudar un 40% de dicha cantidad.

Sin un horizonte político para resolver la devastadora guerra que asolaba Siria, parte de los refugiados perdieron definitivamente la esperanza y vieron en Europa su tabla de salvación. Desde marzo de 2011 hasta julio de 2016, un total de 1.120.000 sirios solicitaron asilo en el continente europeo, la mayor parte a partir de 2015. La UE, que desde el inicio de la guerra siria había optado por mantener un perfil bajo, se vio inmersa en una grave crisis ante su incapacidad para gestionar la llegada a su territorio de cientos de

miles de refugiados. La crisis humanitaria se superpuso a las crisis política y económica que colocaron en una situación delicada a un proyecto europeo que parecía haber renunciado a sus propios principios fundacionales.

Ante la llegada masiva de refugiados, el Consejo Europeo del 20 de julio de 2015 planteó el reparto de 40.000 de ellos entre los Estados miembros, que sólo aceptaron reubicar a 32.256 tras una dura negociación que evidenció la quiebra del principio de solidaridad en el que se basaba la UE. El reparto tuvo en cuenta diversas variables, entre ellas la población, el PIB y el nivel de desempleo de sus integrantes. Alemania, con 10.500, y Francia, con otros 6.752, fueron los países que más refugiados se comprometieron a admitir, mientras que el gobierno español se opuso a aceptar los 4.288 y consiguió rebajar esta cantidad hasta prácticamente la mitad tras un intenso regateo.

Tuvo que ser la fotografía del niño Aylan al-Kurdi, ahogado en la costa turca el 2 de septiembre de 2015, y la consiguiente indignación de la sociedad civil europea la que obligase a Angela Merkel a mover ficha. Con cientos de miles de refugiados y migrantes atrapados en Europa del Este, la canciller alemana suspendió temporalmente el reglamento de Dublín III y anunció que por razones humanitarias Alemania acogería a 800.000 refugiados en 2015 y a otros 500.000 en 2016. A pesar de estas buenas intenciones, Merkel se vio obligada a restablecer los controles fronterizos el 13 de septiembre ante las presiones de algunos de sus socios de gobierno y de formaciones xenófobas como Pegida. Durante 2015, Alemania recibió 1.092.000 de solicitudes de asilo, casi la mitad procedentes de Siria.

El Plan Juncker, planteado el 14 de septiembre, se comprometió a reubicar en los países miembros a otros 120.000 refugiados procedentes de Grecia, Italia y Hungría en el plazo de dos años, pero también a reforzar los mecanismos de control por medio del replanteamiento del Frontex, intensificar la ayuda a Jordania, Líbano y Turquía y luchar contra las mafias que traficaban con seres humanos. Según este plan, España debería recibir 14.931 nuevos refugiados, a los que se deberían sumar los asignados finalmente en julio, con lo que el número final ascendería a 17.337. Una vez más, Alemania y Francia, como países más poblados y motores de la UE, asumirían casi la mitad de los refugiados: 31.443 el primero y 24.031 el segundo. Los países de Europa del Este, con Hungría, Serbia, Eslovaquia, República Checa y Rumanía a la cabeza, mostraron su rechazo frontal a este reparto. La falta de voluntad política por parte de los países europeos y las consiguientes trabas burocráticas que pusieron impidieron que este proceso de reubicación se llevase a la práctica.

Con la intención de detener el flujo migratorio, la UE y Turquía acordaron el 15 de octubre de 2015 un plan de acción conjunto por el que el gobierno turco se comprometía a intensificar los controles fronterizos y a readmitir a los migrantes irregulares que llegasen a la costa europea desde Turquía a partir de aquel momento. A cambio, la UE concedería a Turquía 3.000 millones de euros para hacer frente a los gastos generados por la gestión de la crisis de los refugiados. No obstante, este plan no llegó a aplicarse y el flujo de migrantes prosiguió durante el otoño, aunque a menor escala que durante el verano.

Finalmente, el 18 de marzo de 2016, la UE y Turquía alcanzaron un acuerdo por el cual dicho país impediría la salida de refugiados y migrantes por

mar y por tierra y a cambio recibiría una ayuda de 6.000 millones de euros. La UE, además, se comprometía a retomar las negociaciones de adhesión turca y a suprimir el visado de entrada en el espacio Schengen para los ciudadanos turcos. Los llegados a partir de esa fecha a las islas griegas serían encerrados en centros de internamiento y posteriormente deportados a Turquía, que pasaba a considerarse un ‘país seguro’. Con esta medida, la Unión pretendía externalizar la gestión de la crisis de los refugiados. Además, debía tenerse en cuenta que el artículo 19 de la Carta de Derechos Fundamentales de la UE establecía que “nadie podrá ser devuelto, expulsado o extraditado a un Estado en el que corra un grave riesgo de ser sometido a la pena de muerte, a tortura o a otras penas o tratos inhumanos o degradantes”.

Por cada refugiado sirio expulsado, la UE se comprometía a aceptar a otro en situación vulnerable, siempre que no se excediera el cupo máximo de 72.000 personas, una cantidad irrisoria si tenemos en cuenta la magnitud del problema. El punto primero del acuerdo se esforzaba en darle cierta apariencia de legalidad al insistir en que “esto se aplicará en plena conformidad con el Derecho Internacional y de la UE, descartándose así toda expulsión colectiva. Todos los migrantes estarán protegidos de acuerdo con las normas internacionales pertinentes y dentro del respeto del principio de no devolución. Se tratará de una medida temporal y extraordinaria que es necesaria para poner término al sufrimiento humano y restablecer el orden público. Los migrantes que lleguen a las islas griegas serán debidamente registrados y las autoridades griegas tramitarán toda solicitud de asilo individualmente, de acuerdo con la Directiva sobre procedimientos de asilo, en cooperación con el ACNUR. Los migrantes que no soliciten asilo o cuya solicitud se haya considerado infundada o inadmisibles de conformidad con la citada Directiva serán retornados a Turquía”.

Desde un primer momento quedaba en evidencia el intento de la UE de meter en un mismo saco a los refugiados, cuya condición está protegida por el Derecho Internacional, y a los migrantes económicos. Al firmar dicho acuerdo, la UE parecía olvidarse que la protección de los refugiados no era una opción, sino una obligación, ya que sus integrantes son firmantes de la Convención sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951 y del Protocolo de 1967, lo que les obliga a conceder asilo a las personas que se encuentra en peligro y riesgo y que no puedan o no quieran volver a sus países al existir “fundados temores de ser perseguida por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a determinado grupo social, u opiniones políticas”.

El acuerdo fue inmediatamente denunciado como ilegal y amoral por varias organizaciones humanitarias, entre ellas Amnistía Internacional que, en su informe *No Safe Refuge: Asylum-Seekers and Refugees Denied Effective Protection in Turkey*, señalaba: “Ante la peor crisis de desplazamiento vista en generaciones, la UE, el bloque político más rico en el mundo, ha buscado activamente evitar que los solicitantes de asilo y refugiados accedan a su territorio. En lo que se ha dado en denominar las políticas de la Fortaleza Europa, la UE ha erigido vallas en las fronteras terrestres, desplegado un número cada vez mayor de guardias de fronteras y alcanzado acuerdos con los países vecinos para mantenerlos fuera”. Además, el informe consideraba que Turquía no podía ser considerado un país seguro, puesto que en el pasado había deportado a refugiados a Siria, y tampoco ofrecía protección efectiva o una vida digna a los demandantes de asilo.

A pesar de la securitización del problema de los refugiados y la externalización de su gestión, en los meses siguientes siguieron repitiéndose las tragedias en el Mediterráneo. La organización Save The Children denunció que, un año más tarde de la muerte de Aylan, habían muerto otros 423 menores intentando cruzar el Mediterráneo. Según la Organización Internacional de Migraciones, al menos 3.771 migrantes y refugiados murieron durante 2015 cuando intentaban alcanzar Europa a través del mar Mediterráneo.

BIBLIOGRAFÍA

- Amnistía Internacional, *No Safe Refuge: Asylum-Seekers and Refugees Denied Effective Protection in Turkey*, 2016: <https://www.amnesty.org/.../EUR4438252016ENGLISH.pdf>
- Carrion, Doris, *Syrian Refugees in Jordan Confronting Difficult Truths*, Chatham House, Research Paper Middle East and North Africa Programme, Septiembre 2015: <https://www.chathamhouse.org/publication/syrian-refugees-jordan-confronting-difficult-truths>
- Dionigi, Filippo, *The Syrian Refugee Crisis in Lebanon. State Fragility and Social Resilience*, LSE Middle East Centre Paper Series, 2016: <http://www.lse.ac.uk/middleEastCentre/publications/Paper-Series/2016/FilippoDionigi.aspx>
- İçduygi, Ahmet, *Syrian Refugees in Turkey. The Long Road Ahead*, Transatlantic Council on Migration, Abril 2015: <http://www.migrationpolicy.org/research/syrian-refugees-turkey-long-road-ahead>
- Syrian Centre for Policy Research, *Syria. Confronting Fragmentation! Impact of Syrian Crisis Report*, Febrero de 2016: <http://www.sy.undp.org/content/syria/en/home/library/poverty/confronting-fragmentation.html>
- United Nations Economic and Social Commission for Western Asia, *Syria at War. Five Years On*, 2016: <https://www.unescwa.org/publications/syria-war-five-years>

3. LA UE Y LOS REFUGIADOS: LA TÁCTICA DEL AVESTRUZ

PERE VILANOVA

3

EL ORIGEN INMEDIATO DEL PROBLEMA

Años después del comienzo de las revueltas populares contra el régimen dictatorial de Siria, la comunidad internacional (sea cual sea el significado real de este término) ha entendido que Asad no va a caer, e incluso -si ello se confirma- saldrá estratégicamente reforzado de esta dramática tragedia. ¿Por qué? Porque si en estos cinco tres años no ha sido derrotado militarmente por los rebeldes, ni políticamente por las diversas facciones de la oposición, ni por un golpe a cargo de una parte de su círculo más próximo, ni por una acción militar exterior (que ya no se producirá), como no ha perdido, ha ganado.

¿Cómo se ha llegado a tal situación? El régimen sirio ha dado toda una lección práctica de política, de táctica y de estrategia, y su continuidad no parece ser hoy en día la peor noticia ni para Israel, ni para EEUU, ni para los gobiernos europeos, ni para casi nadie, excepto la propia población siria.

En cuanto a los rebeldes, teniendo en cuenta la multiplicación de sus diversas facciones políticas y, todavía más, la proliferación de sus varias y descontroladas partidas militares, y finalmente, que no han conseguido ganar en estos últimos años, se puede concluir el tiempo trabaja en su contra. Basta con mirar el caso de Aleppo. ¿Cómo se entiende esta paradoja? Ante todo, hay que entender la importancia estratégica del franco declive del Ejército Libre Sirio (ELS), que la victoria de Trump en Estados Unidos va a acelerar, frente al auge de muchas (decenas) de facciones radicales, formalmente afiliadas o no a Al Qaeda o al Emirato Islámico de Irak y Shams/Siria (ISIS por sus siglas en inglés). Todos los expertos coinciden en que el ISIS y, en segundo lugar, Al Nusra, han arrinconado cada vez más a los demás grupos rebeldes, con ejecuciones sumarias, castigos públicos, e imponiendo una versión tan radical de la Sharia (o lo que ellos afirman es Sharia) que incluso el sucesor de Ben Laden, el Dr. Zawahiri, ha tomado sus distancias con el ISIS y recomendado que Al Nusra no se fusione con ellos. Pero desde le verano de 2016, parece que el ISIS está en declive (al menos militarmente), pero no sabemos que nuevo desorden ocupará su territorio.

Por lo menos cinco factores explican este desastre. Los dos primeros tienen como principales responsables a la propia oposición y sus fragmentadas variantes políticas y militares. Ante todo, la oposición política siria ha sido incapaz durante cuatro años de construir una estructura unitaria políticamente creíble, reconocida dentro y fuera del país, una estructura unitaria que pudiera recabar apoyos internacionales empezando por la propia Liga Árabe y las potencias occidentales y, sobre todo, que estuviera en con-

diciones de imponer su control y liderazgo político a la parte armada de la insurrección. De hecho está tan desacreditada, que ha perdido casi toda su influencia.

LA ACCIÓN HUMANITARIA, A LA DESESPERADA

En cuanto los esforzados humanitarios de ACNUR y otras agencias intentaron entrar comida y sacar mujeres y niños de Alepo, sus convoyes fueron tiroteados y bombardeados. Ningún respeto por un supuesto acuerdo que, por cierto, no debiera ser objeto de negociación en Ginebra por parte de Naciones Unidas. El respeto y protección de civiles y no combatientes *es obligatorio para todas las partes en conflicto* y es el ABC de las Convenciones de Ginebra y el Derecho Internacional Humanitario. Su vulneración debiera comportar sanciones, y existen instrumentos para ello.

Todos los especialistas afirman que no solo no se da una estructura militar única o en vías de unificación, sino que proliferan cientos de partidas, y facciones. Han ido llegando durante cuatro años grupos de yihadistas de varios países (incluso de Europa) y se agrupan en varias franquicias (el ISIS y Al Nusra, entre las más famosas). El papel de Turquía, tanto en el control de fronteras para impedir (o tolerar) voluntarios yihadistas, como para encauzar el flujo de refugiados hacia Europa, ha sido crucial, pero la deriva autoritaria de Erdogan todavía complica más las cosas. Concretamente tiene como fin hacerse con el control de los pasos por los que entran nuevos yihadistas, la importación de armas y pertrechos, además de humanitarios y periodistas extranjeros, a los que puede controlar, liquidar o secuestrar, pues el ISIS tiene una clara política de comunicación hacia la opinión internacional. Quiere intimidar, aunque en dificultades operativas, quiere seguir dando miedo dentro y fuera de Siria, quiere mandar un claro mensaje a potencias extranjeras y, en el fondo, considera bueno para ellos que la alternativa percibida por todo el mundo sea que la elección se plantea entre ellos o el régimen sirio actual. Para los sirios, una tragedia. Para las potencias extranjeras, un dilema mortal.

Y aquí radica el cuarto factor que ayuda objetivamente a Asad y garantiza la continuidad de su régimen. No es exclusivo de Siria: existe una percepción creciente de que la nueva modalidad de conflicto más extendida en Oriente Medio es la «guerra sectaria» o «intercomunitaria» entre sunnitas y chiitas y otras minorías musulmanas. Desde el 2001, la estrategia de Al Qaeda incluye no solo la invocación a la lucha contra judíos y cristianos, sino cada vez más contra la totalidad de las comunidades no sunnitas: chiitas, alauíes, kurdos. Así que ahora los cristianos (árabes por cierto) de todo Oriente Próximo nos dicen que se encontraban menos desprotegidos con Sadam Husein, y con Asad, y nos piden no hacerles parte de nuestras operaciones de *import-export* de democracia llaves en mano. Esta percepción tiene ya un impacto regional y mundial, y Asad se ha dado cuenta. Y por ello, en el último año y medio, las minorías no sunnitas en Siria han ido volviendo al redil del paraguas de Asad. La única variable algo distinta es la de los kurdos sirios, que luchan ahora por controlar su franja de territorio a la vez contra las tropas del régimen y contra esas milicias yihadistas.

El último factor en relación a la “producción masiva de refugiados”, nos lleva a la política internacional. La imprudencia de Obama al fijar la famosa

«línea roja» de la intervención si se usaban armas químicas, se le ha vuelto claramente en contra, y le ha dejado expuesto ante la opinión pública norteamericana y mundial como un líder contradictorio y poco fiable sobre todo en Siria e Irak. Y su salida de la Presidencia no va a ayudar. Le ha dado a la derecha estadounidense republicana -incansable en su guerra de posiciones contra el presidente- la munición que necesita. Pero la conjunción de una opinión pública norteamericana más aislacionista que nunca, después de 10 años de guerras fallidas (Irak y Afganistán), con las peculiaridades del sistema constitucional norteamericano, ha llevado entre otras razones a Trump a la Casa Blanca. Sabemos que Trump no tiene ni la más remota idea de lo que pasa en Oriente Medio, pero ¿quién le va a aconsejar en esta materia?

Aquí reside el último factor de la operación «salvemos a Asad»: se llama Putin y su política exterior, que tanto ha agravado la cuestión de los refugiados con su escalada militar desde principios de 2016. Tanto en el G-20 como en Naciones Unidas, respecto a Siria y a otros problemas contemporáneos, se ha escenificado que es Putin quien lleva la batuta de un concierto cuyos límites ha manejado con habilidad. Vuelta a la ortodoxia de la Carta de Naciones Unidas (con el aplauso discreto pero sostenido de China), vuelta al Consejo de Seguridad, no injerencia en los asuntos internos de los estados, ninguna acción de fuerza sin su autorización expresa (lo de Libia, no volverá a suceder en mucho tiempo). A cambio, Asad seguirá recibiendo mensualmente todo tipo de armas pesadas importadas legalmente desde Rusia para seguir con las masacres “convencionales”.

No habrá intervención internacional, ni siquiera presiones adicionales sobre el régimen de Damasco. Y esos cientos de miles de víctimas civiles, al final, van a pesar mucho en el balance humanitario de tal catástrofe.

Además, esta tragedia siria ha vuelto a poner sobre la mesa el debate sobre la necesidad pero también los dilemas y límites de la acción humanitaria. En todas las guerras planea sobre el conflicto el problema humanitario, esto es, qué hacer (y cómo hacerlo) para aliviar la suerte de las víctimas desde una perspectiva estrictamente humanitaria. Ello plantea diversos problemas, además de suscitar agrios debates, dentro de las organizaciones humanitarias, entre éstas y los Gobiernos y organismos internacionales, y en el seno de la opinión pública. El problema es dramático y debe ser tratado con todo rigor.

Más tarde, si bien con el importante matiz de que esta vez sí se contaba con el aval preciso y explícito del Consejo de Seguridad de Naciones Unidas, una parecida estrategia de amalgama militar-humanitaria fue diseñada para Afganistán con el objetivo de “ganarse los corazones y las mentes” de la opinión pública. El resultado, más de diez años después, a la vista está. Casi tres millones de Afganos refugiados en Pakistán y en Irán, planteando a las organizaciones humanitarias muchos problemas y dilemas. En Siria, hoy, estamos claramente ante un caso de asistencia humanitaria en una situación de emergencia extrema. No es el “día uno” de la historia de la acción humanitaria, pero parece que no hemos aprendido gran cosa del pasado, incluso el más cercano.

Las organizaciones humanitarias independientes no pueden aceptar esta peligrosa confusión, esta manipulación que consiste en llamar “humanitaria” a cualquier guerra que por definición tiene, para las partes en conflicto, una

agenda llena de intereses pero ninguno de ellos es proteger a la población no combatiente. Es necesario diferenciar con claridad entre acción militar de las partes en combate y acción humanitaria, la cual debe correr a cargo de las agencias y organizaciones especializadas, sin que por ello los combatientes –regulares o no- dejen de tener la obligación de ceñirse estrictamente a las reglas del Derecho Internacional Humanitario. El humanitarismo civil tiene como único objetivo responder a las necesidades de la población sin discriminación alguna y tiene que ser independiente de consideraciones políticas de oportunidad. Por tanto jamás podrá plantearse como una dimensión más de una operación político-militar. En efecto, la acción militar responde a una lógica; la acción humanitaria, a otra. El principio innegociable es el siguiente: las organizaciones humanitarias han de poder acceder a las víctimas y asistirles según sus propios criterios, sin otra limitación que la propia seguridad de unos y otros. Y los contendientes tienen la obligación de facilitar esta actuación sin pretender manipularla o desviarla.

Y no es la primera vez, lecciones aprendidas las hay y muchas. En los últimos años, a través de la experiencia adquirida en contextos como la ex Yugoslavia, Somalia, Afganistán o Irak, hemos podido observar el proceso de progresiva apropiación y manipulación de la acción humanitaria por parte de determinados gobiernos y grupos diversos, porque a menudo la acción humanitaria se presenta como la coartada moral. Ya sea de la inacción, como en la ex Yugoslavia entre 1991 y 1995, ya sea de la acción militar al servicio de objetivos políticos, como en Irak o Afganistán. Estas manipulaciones son empleadas en apoyo de ambiciones políticas y militares, y de criterios de oportunidad. Y ello debe ser denunciado porque al final, los humanitarios y los periodistas, o bien se quedan en la frontera, o bien no aceptan la manipulación; evalúan la situación y actúan por su cuenta con un elevado riesgo y pagando un alto precio. Por ello, hoy en Siria los humanitarios, como los periodistas internacionales, tienen sus muertos y sus secuestrados. Ni el ACNUR, ni el Comité Internacional de la Cruz Roja-Media Luna Roja (CICR), ni Médicos sin Fronteras (MSF) son ya respetados. La guerra en Siria está produciendo numerosas víctimas civiles como consecuencia directa o indirecta de los bombardeos y los combates. Es fundamental que se permita el acceso libre e independiente de las organizaciones humanitarias a todas partes. Para poder evaluar las necesidades y asegurar que la ayuda se presta en función de las necesidades reales, al margen de objetivos políticos y militares. Y esta reivindicación es firme. Pues bien, apliquemos esta reflexión a la situación actual de Siria y veremos la dimensión de la fractura moral en la que la comunidad internacional está inmersa. Pero varios millones (en total cerca de cinco millones) de ciudadanos sirios han salido de su país, para acceder a la indigna condición de refugiados. De momento, consignemos que Turquía acoge unos dos millones, Líbano más de un millón, Jordania unos 700.000 mil.

LA UE ENTRE LA CONFUSIÓN Y LA ABDICACIÓN

Y luego repasemos como ha sido procesado el tema por la Unión Europea, con las dignas excepciones de Alemania e Italia que han acogido un millón y más de 300.000 refugiados respectivamente. La Unión Europea no sabe si no ha entendido la cuestión de los refugiados o precisamente porque sus 28 miembros lo han entendido muy bien, el resultado es el repliegue nacional-estatal. Y por tanto, una enésima versión de la impotencia de la UE

en materia de control de fronteras. Quizá sea una cuestión de números, o de contexto internacional, pero el ambiente viene cargado. Se han ahogado más de 4.000 personas en el Mediterráneo en poco más de un año, incluyendo niños que han protagonizado fotos dramáticas. Y a veces, en siete días justos, 4.900 personas han sido rescatadas en aguas mediterráneas por la parte del Magreb, 650 por una fragata española, el resto por la marina italiana. Se ve que a esta parte no llegan tampoco los ecos del mencionado acuerdo entre la UE y Turquía del año pasado.

Mientras, quedan unas 10.500 personas, acorraladas, pero que no piensan dar un paso atrás, porque están convencidos de que esto del exilio es como ir en bicicleta, solo tiene marcha adelante, si te paras, vas hacia atrás o te caes.

Las cifras importan, y mucho. Echando la vista atrás uno recuerda que en los inicios de la guerra fría, hacia 1951, cuatro o cinco futbolistas de un equipo húngaro consiguieron huir del régimen comunista de su país -dice la leyenda que en un camión militar soviético- y llegar a la Europa libre.

En los años 1960, en plena Guerra fría, el régimen soviético se dedicó a soltar en cuentagotas a algunos disidentes, gentes con un valor moral a prueba de todo, como Andrei Siniavski, Iuri Daniel... Y en los años 1970, algunos más como Leonid Pliuxt, a quien en lugar de encerrar en una cárcel le metieron varios años en un psiquiátrico para locos peligrosos, y sobre todo el legendario Solzenitsin. Una parte de la izquierda europea, sin haber puesto los pies en el gulag, les miraba entonces por encima del hombro porque no eran lo bastante 'socialistas'.

Ahora parece no importar, pero como venían de uno en uno, o de dos en dos cada año, los gobiernos occidentales se los quitaban de las manos. Y ellos, debo decir, quedaban de entrada confusos de tantas atenciones, pero conocerles y tratarles de cerca era hacer un máster acelerado en derechos humanos. La Guerra fría simplificaba mucho la visualización del problema, el mundo se dividía en dos, en blanco y negro, pero sobre todo, la frontera entre ambos bloques era estanca, hermética.

Ahora ni el mundo es bipolar, ni la divisoria entre los bloques es estanca, ni sabemos cuántos bloques hay. Ahora la conflictividad a escala mundial es como un caleidoscopio del horror. Para empezar ahora vienen, los que huyen de todo tipo de situaciones que no aguantaríamos ni cinco minutos, por cientos de miles al año (literalmente), y van hacia donde saben que por mucha crisis que haya, hay algo que las televisiones, los medios de comunicación y las redes les muestran a diario: se llama esperanza de sobrevivir. A la vez, la utilidad del arsenal de viejas normas legales para gestionar cosas como las diferencias entre el emigrante y el exiliado se ha esfumado. Llegan digamos que 3.000 kurdos en unos días, que pueden ser de Siria, Irak o... ¡Turquía! Y, ¿cómo los catalogas? ¿Como emigrantes socioeconómicos? ¿Cómo refugiados políticos? ¿Los devuelves a Turquía? Las normas jurídicas con las que afrontamos esta tragedia global, supranacional por definición, en primer lugar son 'nacionales' (de estado-nación), y en segundo lugar son del siglo pasado o anteriores. El desajuste entre derecho necesario y derecho posible, en el supuesto de que haya voluntad política colectiva para abordar el problema de modo humanitario, nunca ha sido tan grande. Pero las cifras son tozudas, y para empezar a procesar administrativamente

la bolsa de refugiados que ahora ya hay en Grecia, sin contar con lo que sigue llegando por todas las otras vías de entrada a Europa, hace falta reclutar unos cuatro o cinco mil especialistas de inmediato, organizar las infraestructuras necesarias, procesar datos. Tan audaz plan calcula que, en suelo griego, se tramitarán los casos de forma individual -legalmente se ha de hacer caso por caso- a razón de dos por minuto. Faltan los intérpretes, la verificación de que los pasaportes que presentan no son falsos y muchas cosas más. ¿Alguien puede decir en serio que los jefes de Estado y de Gobierno no sabían hace una semana que las leyes internacionales prohíben las deportaciones masivas? Tardaron tres días en admitirlo, entre cumbre y cumbre. El desastre humanitario es de proporciones descomunales.

4. L'ASCENS DE L'EXTREMA DRETA I L'AMENAÇA DE LA ISLAMOFÒBIA

ANTONI SEGURA MAS

4

El terme islamofòbia té un origen relativament recent que arrenca de la definició continguda en l'informe de 1997 de la Fundació britànica The Runnymede Trust titulat *Islamophobia, a challenge for us all*.¹ Segons aquest informe la islamofòbia (de l'àrab islam i del grec phobos, por) gira al voltant de vuit prejudicis o característiques que defineixen el comportament islamofòbic de persones, col·lectius o institucions que consideren l'islam com:

1. Un bloc monolític, estàtic i poc inclinat al canvi en oposició a veure'l com un fenomen divers i progressiu, amb diferències internes, debat i desenvolupament al llarg del temps.
2. Una realitat diferent a "altre". No té valors comuns amb les altres cultures, no es veu afectat per aquestes últimes ni influeix en elles quan en realitat és interdependent amb altres fes i cultures amb les que comparteix certs valors i amb les quals interacciona enriquint-se i enriquint.
3. Inferior a Occident. Se'l percep com bàrbar, irracional, primitiu i sexista en lloc de percebre'l com a diferent, però no necessàriament com a inferior o deficient, i igualment digne de respecte.
4. Violent, agressiu, amenaçador, propens al terrorisme i al xoc de civilitzacions quan en realitat caldria veure'l com un aliat potencial o real per a la solució de problemes o projectes compartits.
5. Una ideologia política utilitzada per adquirir avantatges polítics o militars quan no és més que una fe religiosa genuïna practicada pels seus seguidors.
6. Les crítiques a Occident formulades per l'Islam són rebutjades de forma global oblidant que les crítiques a Occident o a altres cultures haurien de ser considerades i debatudes.

I encara:

7. L'hostilitat envers l'Islam s'utilitza per justificar pràctiques discriminatòries cap els musulmans i la seva exclusió de la societat dominant tot i que els debats i les possibles discordances amb l'islam no haurien de ser un pretext per impedir els esforços per combatre la discriminació i l'exclusió.

1. The Runnymede Trust, titulat *Islamophobia, a challenge for us all*, 1997: <http://www.runnymedetrust.org/companies/17/74/Islamophobia-A-Challenge-for-Us-All.html> (consultat per darrera vegada el 26.09.2016). L'informe va ser encarregat a la Comissió per als musulmans britànics i la islamofòbia (Commission on British Muslims and Islamophobia) creada el 1996 i presidida pel professor Gordon Conway de la Universitat de Sussex.

8. Es considera que l'hostilitat contra els musulmans és natural i normal, la qual cosa és injusta i inexacta ja que s'oblida que les crítiques a l'islam han de ser sotmeses a una visió crítica.

En resum, les conclusions de l'informe de 1997 assenyalen quatre eixos de concreció de la islamofòbia: exclusió dels musulmans de l'esfera política i de govern, del mercat de treball i de qualsevol lloc de responsabilitat o de direcció; discriminació en l'ocupació i en la provisió de serveis (sanitat, educació); violència en forma d'abusos verbals, destrucció de propietats i atacs físics; prejudicis que es manifesten en els mitjans i en les converses diàries.

Després de l'11 de setembre de 2001, tots els prejudicis i temors respecte l'islam es van intensificar i, com he intentat demostrar en un altre lloc,² el tractament mediàtic i polític dels atemptats va servir per construir un discurs islamòfob que reprenia els arguments populistes i presumptament científics sobre el xoc de civilitzacions desenvolupats per Samuel Huntington.³ El 2002 l'Observatori Europeu de Racisme i Xenofòbia-EUMC ja advertia de l'increment de la islamofòbia a Europa en un informe titulat *Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001* (la islamofòbia en els països de la UE després de l'11 de setembre). En un segon informe de 2006, *Muslims in the European Union. Discrimination and Islamophobia* (Musulmans a la Unió Europea. Discriminació i islamofòbia), tornava a insistir sobre el perill que suposava l'expansió de les actituds islamòfobes i xenòfobes en els països de la Unió Europea, i proposava crear mecanismes efectius de control i recopilació de dades de forma sistemàtica sobre les actituds i els discursos contra els musulmans.⁴ Prèviament, el Consell d'Europa havia proposat definir la islamofòbia com «la por o els prejudicis cap a l'islam, els musulmans i tot allò que es relaciona amb ells. Ja prengui la forma de manifestacions quotidianes de racisme i discriminació o altres formes més violentes, la islamofòbia constitueix una violació dels drets humans i una amenaça per a la cohesió social».⁵

En el citat informe de 2006 es recull la Recomanació general n° 8 de la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància del Consell d'Europa (CERI) on es denuncia que «com a conseqüència de la lluita contra el terrorisme empresa després dels successos de l'11 de setembre de 2001, alguns grups de persones, en particular els àrabs, els jueus, els musulmans, alguns sol·licitants d'asil, refugiats i immigrants, algunes minories visibles i les persones percebudes com a pertanyents a aquests grups han passat a ser especialment vulnerables al racisme i / o a la discriminació racial en un gran nombre d'àmbits de la vida pública, inclosos l'educació, l'ocupació, l'habitatge, l'accés als

2. Antoni Segura, «Lecciones de diálogo desde los acontecimientos del 11 de septiembre» a Organización Árabe para la Educación, la Cultura y las Ciencias (ALECSO), *Diálogo Intercultural Arabo-iberoamericano. Aportaciones reciprocas y confluencias culturales*, Actas del Encuentro por el Diálogo Intercultural Arabo-Iberoamericano, Tunísia, 10-12 de desembre de 2002, ALECSO, Tunísia, 2004: 93-96 (hi ha també una versió en àrab).
3. Samuel P. Huntington, *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*, Barcelona, Paidós, 1997.
4. Christopher Allen i Jørgen S. Nielsen, *Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001*, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), Viena, maig de 2002: http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-b/ebr/05/Synthesis-report_en.pdf (consultat per darrera vegada el 26.09.2016); European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMEC), *Muslims in the European Union. Discrimination and Islamophobia*, 2006: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf (consultat per darrera vegada el 27.09.2016).
5. Council of Europe, *Islamophobia and its Consequences on Young People* (Seminar Report Ingrid Ramberg), European Young Center, Budapest, 1-6 June 2004, Council of Europe, 2005: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/Islamophobia_consequences_young_people_en.pdf (consultat per darrera vegada el 26.09.2016).

béns i serveis, l'accés als llocs públics i la llibertat de moviments». L'informe recollia igualment els incidents xenòfobs perpetrats el 2005 contra ciutadans musulmans i que podem sintetitzar en el següent quadre:

Incidents islamòfobs a la Unió Europea (2003-2005)*

País	Incidents	Observacions
Dinamarca	22	Sobre un total de 32 incidents xenòfobs
Alemanya	14	4 atacs a mesquites i declaracions i campanyes islamòfobes per part de funcionaris públics o partits polítics
Grècia	4	Incidents relacionats amb la profanació de mesquites i cementeris
Espanya ¹	30	3 contra persones, 5 contra propietats i 22 amenaces o insults verbals
França ²	196	
Irlanda	24	
Itàlia	+ 9	1 incident violent, 4 contra propietats, 4 de amenaces verbals i varis incidents de comportament ofensiu per part de funcionaris públics
Països Baixos ³	150	Insults al carrer, als transport públics i en esdeveniments esportius. Pamflets islamòfobs i pintades en mesquites, escoles islàmiques i botigues musulmanes
Àustria	-	Pocs incidents enregistrats
República Eslovaca	-	Disminució d'atacs físics contra persones o objectius musulmans. Atacs verbals a dones que portaven mocador
Finlàndia ⁴	160	El 40% del total de delits racistes
Suècia	-	Atacs vandàlics a dues mesquites i a una propietat musulmana.
Regne Unit ⁵	45	(sobre 78) 2004/05: + de 50 casos de violència contra llocs de culte i propietats musulmanes, i més de 100 amenaces i ofenses contra la comunitat musulmana

*A vegades les dades es refereixen a un període diferent de l'any natural.

1. Maig de 2004 a maig de 2005.

2. Dades referides a 2004 i 2005.

3. Dades del 2 al 30 de novembre de 2004 i del 23 de novembre de 2004 al 13 de març de 2005. En el primer període, després de la mort de Theo van Gogh, 106 incidents violents contra musulmans. En els anys 2004 y 2005 el grup juvenil de extrema dreta Lonsdale protagonitzà 14 incidents islamòfobs.

4. 2004.

5. Anglaterra i Gal·les: 1 de abril de 2003 a 31 de març de 2004; 1 de abril de 2004 a 31 de març de 2005.

Font: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMEC), *Muslims in the European Union. Discrimination and Islamophobia*, 2006: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf. Veure un extracte a: "Musulmanes en la Unión Europea: Discriminación e islamofobia. Extractos de los Informes del Observatorio Europeo del Racismo y la xenofobia (EUMC). Deseembre 2006", *Cuadernos de Casa Árabe*, N°1/ 2007: 23-25.

Per posar fi als incidents xenòfobs contra els musulmans l'informe de 2006 aconsellava combatre la islamofòbia i promoure la integració seguint les pautes marcades pel Consell Europeu a la Cimera de Salònica de juny de 2003, que recordava que «les mesures d'integració s'han d'entendre com un procés continu i en dos sentits, basat en drets mutus i obligacions corresponents dels nacionals de tercers països amb residència legal i de les societats d'acollida»,⁶ i fomentar, tal com proposava la Comissió Europea en el seu «Programa Comú per a la Integració. Marc per a la integració de nacionals de països tercers a la Unió Europea» de 2005, «un diàleg intercultural constructiu i promoure una reflexió pública en profunditat» i alhora «promoure plataformes de diàleg intra i interconfessionals entre les comunitats religi-

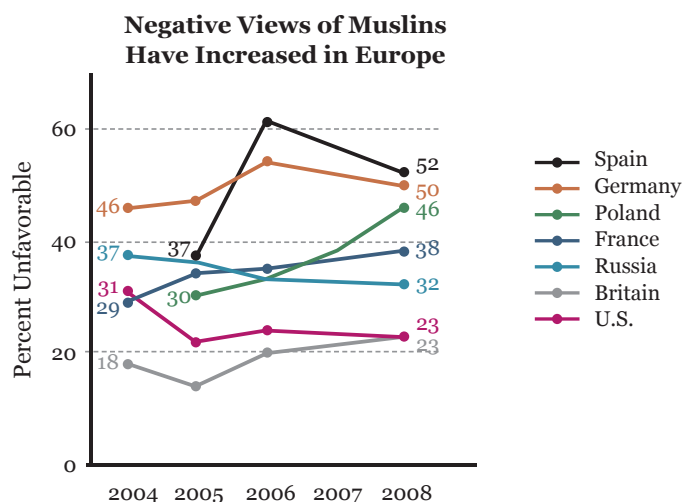
6. Consejo Europeo de Salónica 19 y 20 de junio de 2003. Conclusiones de la Presidencia: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-3_es.htm.

oses i / o entre les comunitats i els responsables polítics, facilitar un diàleg intercultural i interconfessional a nivell europeu que inclogui les diferents parts interessades i desenvolupar ulteriorment el diàleg de la Comissió amb organitzacions humanistes i religioses».⁷

En les conclusions preliminars l'informe de 2006 assenyalava que «els musulmans dels Estats membres de la Unió Europea experimenten diversos graus de discriminació i marginació en matèria d'ocupació, educació i habitatge, i són així mateix víctimes d'estereotips negatius per part de la majoria de la població i els mitjans de comunicació. A això s'afegeix que estan exposats a prejudicis i manifestacions d'odi de tot tipus que van des d'amenaques verbals a atacs físics a les seves persones i les seves propietats ... La discriminació contra els musulmans es pot atribuir tant a actituds islamòfobes com a ressentiments racistes i xenòfobs, ja que en la majoria dels casos aquests elements es troben íntimament entrelaçats ... el racisme, la xenofòbia i la islamofòbia es converteixen en fenòmens que es reforcen mútuament, i l'hostilitat contra els musulmans s'hauria de veure en el context d'un clima més general d'hostilitat cap als immigrants i les minories». L'informe assenyalava igualment que una sèrie de successos internacionals (atemptats de l'11 de setembre, de Bali, de Madrid i de Londres, l'assassinat del realitzador Theo Van Gogh, les revoltes de les *banlieues* franceses al novembre de 2005, la polèmica de les caricatures de Mahoma a Dinamarca el 2005...) havien contribuït a «enrarir el clima cap als musulmans en els països europeus» i havien alimentat la polèmica sobre la incompatibilitat de l'islam i la democràcia i el desafiament que representava aquell per als valors occidentals. Prenia cos cada vegada amb més força «la idea que la presència de l'Islam a Europa, que es materialitza a través dels ciutadans i immigrants musulmans, és un desafiament per a Europa i els valors europeus». Més greu encara, aquesta idea «s'ha instal·lat en el discurs polític europeu i ha contribuït a crear un clima de por».

Així, des de mitjans de la primera dècada del nou segle, l'apocalipsi populista i la guerra contra l'islam preconitzats per Oriana Fallaci començaven a impregnar l'opinió pública europea i es traslladaven perillosament a l'esfera política com ho reflectien alguns estudis d'opinió a finals de la primera dècada del segle XXI.⁸

7. Programa Común para la Integración. Marco para la integración de los nacionales de terceros países en la Unión Europea. Brussel·les, 1 de setembre de 2005: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=CELEX:52005DC0389&from=ES> (consultat per darrera vegada el 26.09.2016).
8. Oriana Fallaci, *La rabia y el orgullo*, La Esfera de los Libros, Madrid, 2002. Oriana Fallaci es trobava a Nova York l'11 de setembre de 2001 i va escriure aquest text pocs dies després. És un compendi de tots els prejudicis sobre l'islam i els musulmans que acabarien donant ales als moviments populistes, xenòfobs i d'extrema dreta a Europa: «Desperteu, si us plau, desperteu d'una vegada! Intimidats com esteu per la por d'anar a contra corrent, és a dir de semblar racistes (paraula totalment inadequada, perquè el discurs no és sobre una raça, sinó sobre una religió), no us adoneu o no voleu adonar-vos que estem davant d'una creuada a l'inrevés ... no enteneu o no voleu entendre que estem davant d'una guerra de religió ... una guerra que ells anomenen gihad. Guerra santa. Una guerra que mira ... la conquesta de la nostra llibertat i de la nostra civilització. A l'anihilament de la nostra forma de viure i de morir, de la nostra forma de resar o de no resar, de la nostra manera de menjar, beure, vestir-nos, divertir-nos o informar-nos ... No enteneu o no voleu entendre que si no ens oposem, si no ens defensem, si no lluitem, la gihad vencerà. I destruirà el món que, bé o malament, hem aconseguit construir, canviar, millorar, fer una mica més intel·ligent, menys hipòcrita i, fins i tot, gens hipòcrita. I amb la destrucció del nostre món destruirà la nostra cultura, el nostre art, la nostra ciència, la nostra moral, els nostres valors i els nostres plaers ... Per Jesucrist! ... Ens enfonsem en tots els sentits ... i en el lloc de campanes, trobarem muetzins, en comptes de minifaldilles, el xador, en comptes de conyac, llet de camell ... Entre nosaltres no hi ha cabuda per als muetzins, per als minarets, per als falsos abstemis, per la seva fotuda edat mitjana, pel seu fotut xador. I si en hi hagués, no els hi donaria. Perquè equivaldria a fer fora a Dante Alighieri, a Leonardo da Vinci, a Miquel Àngel, Rafael, al Renaixement, al Ressorgiment, a la llibertat que hem conquerit bé o malament, a la nostra pàtria ».

Font: Pew Research Center, Pew Global Attitudes Project, «Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe», 17 de setembre de 2008: <http://www.pewglobal.org/2008/09/17/unfavorable-views-of-jews-and-muslims-on-the-increase-in-europe/> (consultat per darrera vegada el 26.09.2016).

Les dades recollides en el gràfic són prou clares i corroboren l'avanç de la islamofòbia i dels comportaments xenòfobs contra els musulmans, que ja apuntaven Christopher Allen i Jørgen S. Nielsen per als països de la Unió Europea en l'informe esmentat de 2002, realitzat pocs mesos després dels atemptats de l'11-S. En aquest informe es relacionaven atacs a mesquites, escoles i centres musulmans, agressions físiques i verbals, campanyes informàtiques, rebuig del hijab i del turbant, tractament negatiu amb reiteració de tòpics de temes relacionats amb l'islam o els musulmans en els mitjans de comunicació, especialment en els tabloides ... i s'assenyalava la responsabilitat de grups d'extrema dreta en moltes d'aquestes accions.⁹ En suma, en aquest context pren sentit la definició d'islamofòbia proposada a l'inici d'aquest text.

En termes generals la visió negativa que es tenia dels musulmans es va incrementar notablement en els països de la UE entre 2004 i 2008, situant-se el màxim a Espanya i Alemanya, on un 52% i un 54%, respectivament, de la població enquestada tenia el 2008 una visió negativa dels musulmans (el 2006 aquest percentatge va arribar a situar-se en el 61% a Espanya i en el 54% a Alemanya). Com es pot comprovar no hi ha correlació directa entre els països amb més població musulmana i una més gran valoració negativa dels musulmans. Així països com França i el Regne Unit, amb un percentatge de població musulmana més gran que Alemanya i Espanya, respectivament, mostren fins el 2008 percentatges de rebuig o de valoració negativa inferiors. Fora de la UE tampoc s'observa aquesta correlació i Rússia, amb aproximadament un 14% de població musulmana, presenta uns nivells de rebuig només superiors als del Regne Unit i amb tendència a la baixa a mesura que ens aproximem al final de la Segona Guerra de Txetxènia (1999-2009).

9. Els països als quals es refereix l'informe són els 15 que componien la Unió Europea el 2002, és a dir, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Finlàndia, França, Alemanya, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Països Baixos, Portugal, Espanya, Suècia i el Regne Unit. Veure Christopher Allen y Jørgen S. Nielsen, *Summary Report on Islamophobia...*, Ob.Cit., 2002.

Població musulmana i visió negativa dels musulmans (%) Països UE i Rússia. 2005-2008

País	Musulmans ¹	Visió negativa musulmans			
		Març 2004	Maig 2005	Primavera 2006	Primavera 2008
Espanya	2,45	-	37	61	52
Alemanya	4,11	46	47	54	50
Polònia	0,01	-	30	-	46
França	5,77	29	34	35	38
Regne Unit	2,64	18	14	20	23
Rússia	± 14,00	37	36	33	32

1. Els percentatges de població musulmana en els països del quadre surten de creuar les dades de total de població musulmana estimada per país el 2005 segons l'informe de 2006 *Muslims in the European Union. Discrimination and Islamophobia* (Ob. Cit. 2006: 27-29) amb la població total de cada país el 2005 segons Informe sobre Desarrollo Humano 2007-2008 (Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo Humano 2009, Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo Humano (PNUD), 2008: 245). En el cas de Rússia és el percentatge que dona U.S. Department of State. International Religious Freedom Report 2005: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2005/51576.htm> (consultat per darrera vegada el 28.09.2016).

Font: The Pew Global Project Attitudes, *Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe*, Setembre 2008: 53.

Tampoc sembla donar-se fins el 2008 una correlació directa entre els països que havien patit atemptats terroristes importants de matriu gihadista i una valoració negativa dels musulmans. Així, el 2005, un any després dels atemptats de Madrid del març de 2004, la valoració negativa dels musulmans (un 37%) se situava encara molt lluny del màxim de 2006 o del 52% del 2008. De la mateixa manera el Regne Unit presentava els percentatges de rebuig més baixos de tots els països considerats malgrat els atemptats de Londres del juliol del 2005 que només semblen manifestar-se en una alça de sis i nou punts el 2006 i el 2008. No obstant, segueixen sent els percentatges més baixos de tots els observats. Fora de la UE, tampoc a Rússia sembla que els atemptats relacionats amb la guerra de Txetxènia es reflecteixin en un increment del rebuig als musulmans. Per contra, països com Alemanya, Polònia i França, que en aquells moments no havien conegut encara importants atemptats presenten valors de rebuig que superen la tercera part o la meitat de la població.

En resum, en els sis països europeus del quadre la visió negativa dels musulmans s'havia incrementat de mitjana una mica més de set punts entre 2004/05 i 2008, passant del 33 al 40%. No s'observa, però, una relació clara entre presència de població musulmana (immigrants o descendents d'immigrants) o atemptats gihadistes i rebuig dels ciutadans musulmans.

Així doncs, caldrà concloure que, més enllà de factors circumstancials -atemptats, immigració, etc -, el que perviu són profunds prejudicis sobre l'islam i els musulmans previs a l'aparició dels esmentats factors circumstancials tot i que, sens dubte, aquests tendeixen a reactivar-los. Són els mateixos prejudicis xenòfobs subjacents en el plantejament teòric del «xoc de civilitzacions» i que de manera molt més gràfica i menys matisada va explicar Oriana Fallaci. I, en moments de crisi econòmica -i en molts casos també identitària- i de pèrdua de pes dels països europeus -i de la pròpia UE- en el context mundial, és fàcil desviar els errors propis cap als fantasmes del subconscient a la recerca de un culpable per a tots els nostres mals. El brou de cultiu per a les consignes populistes explotades sempre per l'ex-

trema dreta està servit. Sovint se senten frases del tipus «Ens roben la feina i ens condemnen a l'atur!» «Les autoritats els donen un tracte favorable a costa nostra!» «S'ho permeten tot!» «Volen drets però no assumeixen deures!» «Són delinqüents!» «Són terroristes!» «No volen integrar-se!» «Ens obligaran a ser com ells!» ...

En fi, res de nou. Altres comunitats -jueus, gitanos ... - han patit i pateixen el mateix procés dialèctic que condueix de la sospita a l'exclusió i de l'exclusió a ser víctimes de la xenofòbia i objectiu de la demagògia populista i de les invectives de l'extrema dreta. En el cas que estem considerant, el dels musulmans a Europa, no pot sinó parlar-se d'una creixent islamofòbia i de la seva utilització política per part, fins fa poc, de l'extrema dreta i, de manera creixent, per la dreta i el centre dreta amb signes de contagi en alguns sectors de l'esquerra. I la utilització populista i política de la islamofòbia en els països europeus alimentava ja a mitjan la primera dècada d'aquest segle la creixent presència institucional de l'extrema dreta.

El 2004, John Richardson apuntava en la introducció del seu llibre l'avanc electoral dels partits xenòfobs, populistes i d'extrema dreta a Europa i posava diversos exemples:¹⁰

- La Pim Fortuyn List a Holanda, creada per Pim Fortuyn assassinat durant la campanya electoral, obtenia el 2002 26 escons (segona força del Parlament) i formava govern de coalició amb la democràcia cristiana (CDA) i el partit Popular per la Llibertat i la Democràcia (VVD).
- El British National Party al Regne Unit, que, després dels atemptats de Londres, va doblar la seva representació en els consells locals el 2006, va obtenir un escó en les eleccions per a l'Assemblea de Londres el 2008 i dos eurodiputats el 2009.
- El Front Nacional de Jean Marie Le Pen (ara de Marine Le Pen) a França, que el 2002 amb el 17% dels vots va derrotar al candidat socialista Lionel Jospin a la primera volta de les eleccions presidencials i va passar a disputar-se la presidència amb Jacques Chirac obtenint finalment el 18% dels vots a la segona volta, tot i que aquest mateix any no va obtenir representació a l'Assemblea Francesa però va aconseguir gairebé tres milions de vots en la primera volta i 7 i 3 eurodiputats el 2004 i el 2009, respectivament.
- El Partit de la Llibertat d'Àustria (FPÖ) de Jörg Haider -mort en accident de trànsit a l'octubre de 2008-, que ja el 1999 amb 52 escons havia estat el segon partit més votat i va formar govern amb el Partit Popular fins a la convocatòria d'eleccions anticipades el 2002 en què va aconseguir 18 escons, el 2006 n'obtindria 21 i el 2008 34, mentre aconseguia 1 i 2 eurodiputats a les eleccions de 2004 i 2009, respectivament.
- El Partit Popular Danès (DDP), que va obtenir 22 escons a les legislatives de 2001, 24 a les de 2005 i 25 a les de 2007, situant-se sem-

10. John E. Richardson, *(Mis) Representing Islam. The racism and rhetoric of British broadsheet newspapers*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2004: i-ix.

pre com a tercera força política del Parlament i donant suport extern a la coalició de govern formada pel Partit Conservador i el Partit Liberal. Comptava també amb dos escons al Parlament Europeu.¹¹

- L'últim toc d'alerta fou la irrupció el 2010 al Parlament suec del partit xenòfob Sverigedemokraterna (Demòcrates suecs) amb el 5,7% dels vots i 20 escons. La seva campanya es va centrar en la criminalització de «l'altre» i en la reivindicació d'un nacionalisme exclouent i agressiu amb el que va aconseguir capitalitzar el malestar contra la immigració que la crisi havia fet niar en els sectors autòctons més afectats per l'atur. I això fou possible en un país tradicionalment tolerant i amb unes polítiques d'acollida, d'asil i d'ajuda al desenvolupament modèliques. Un país on, a més, un 14% dels residents han nascut fora de Suècia i un 6% és de pares estrangers. Tota una advertència al bressol de la socialdemocràcia perquè, des de la legislatura de 1991-1993, l'extrema dreta no era present al Parlament suec.¹²

El 2006, Catriona McKinnon va denunciar de nou l'avanç del populisme i l'extrema dreta i el perill que això suposava per a la cohesió social dels països europeus. La professora de la Universitat de Reading advertia que «els moviments polítics del “nou populisme” estan guanyant popularitat (i, en alguns casos, poder polític) a través de les democràcies d'Europa: com donen fe el Front Nacional de Le Pen a França, el Partit de la Llibertat de Jörg Haider a Àustria, l'Alleanza Nazionale a Itàlia, el Partit del Progrés a Noruega i el Folkeparti Danske a Dinamarca. Aquests moviments estan units pel que ells mateixos descriuen com el seu compromís de parlar per “l'home comú”, d'oposar-se a la immigració i de restringir el multiculturalisme... i no es penedeixen d'abominar del que consideren exagerades i desencaminades “polítiques correctes” orientades per una preocupació pels drets humans, el canvi climàtic i el multiculturalisme. La seva irrupció en l'escena política hauria de ser un avís per als defensors de la tolerància».¹³

Xenofòbia, un substrat d'exclusió que niava en moltes societats europees i que no és més que el reflex de la por a «l'altre», al que és «diferent», a «l'estranger» o al que és desconegut o, pitjor encara, al que es coneix malament i s'interpreta a partir de tòpics o prejudicis. En el context de la segona meitat de la dècada dels 2000 la xenofòbia es projectava cap a l'islam i els seus creients, els musulmans, derivant en islamofòbia, com en altres períodes històrics es projectava -es projecta en alguns casos encara- contra altres comunitats. La persistència d'aquests prejudicis i d'aquests tòpics és un vel virtual -però real per a aquells que en pateixen les conseqüències negatives- que impedeix comprendre el que està succeint aquí o allà. I, òbviament, tot plegat condueix a la construcció d'un discurs per fer comprensible i divulgatiu allò que en Huntington o Fallaci és teoria o excés verbal.

11. Els resultats electorals al Parlament Europeu per països a European Parliament. Directorate-General for Communication. Public Opinion Monitoring Unit. *Les élections européennes et nationales en chiffres*. Edition spéciale, Novembre 2014. Es pot descarregar a: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/staticDisplay.do?language=ES&id=212#>. Les eleccions d'àmbit estatal per països i anys poden consultar-se a Universitat Pompeu Fabra, Ciències Polítiques i Socials: Eleccions: per països i dates (<http://guiesbibtic.upf.edu/c.php?g=246102&p=1638957>) i a Election Resources on the Internet: Western Europe: <http://electionresources.org/western.europe.html>.

12. Antoni Segura, «Suècia: aval a un reajustament moderat de l'estat del benestar», *Eines*, nº 13, tardor de 2010: 16-17.

13. Catriona McKinnon, *Toleration. A Critical Introduction*, Routledge, Londres, 2006:4.

De manera succinta, aquest discurs es gesta a partir dels mitjans de comunicació, sobretot els tabloides i dels programes polítics, que de manera subtil i de vegades amb tinta gruixuda, forneixen les bases del discurs populista islamòfob. Podem resumir-ho breument en els següents punts:

1. Després de l'11S els mitjans de comunicació britànics van dedicar una atenció creixent i sovint negativa als musulmans:

Articles que contenen la paraula «musulmà»

Diari	2000-2001	2001-2002	% d'increment
<i>The Guardian</i>	817	2.043	250
<i>The Independent</i>	681	1.556	228
<i>The Times</i>	535	1.486	278
<i>The Daily Telegraph</i>	417	1.176	282
<i>Daily Mail</i>	202	650	322
<i>Daily Mirror</i>	164	920	561
<i>Daily Express</i>	139	305	219
<i>The Sun</i>	80	526	658
<i>Daily Star</i>	40	144	360

Font: Amir Saeed, «Media, Racism and Islamophobia: The Representation of Islam and Muslims in the Media», *Sociology Compass*, Volume 1, Issue 2, November 2007: 455.

Com era d'esperar els diaris de gran format, especialment *The Guardian* i *The Independent* van mostrar més interès per l'islam i els musulmans tant abans com després de l'11S, però el que destaca és el fort increment d'aquest interès amb la reiteració de quatre estereotips molt persistents que qualifiquen els musulmans de intolerants, misògins, violents o cruels i, finalment, estranys o diferents.¹⁴

2. S'acostuma a distingir entre «nosaltres» i «ells», on ells són una comunitat de fe que es visualitza per les seves formes externes (l'ús del vel o la construcció de mesquites que ha provocat debats enverinats en la majoria de països europeus), oblidant que ells són també nosaltres perquè moltes vegades es tracta de fills o néts d'immigrants que han nascut a Europa i que, per tant, no són ni se senten de cap altre lloc que no sigui el del seu país de naixement i on han cursat els seus estudis.
3. El mateix 11-S es va construir un discurs d'homogeneïtzació de l'islam i de tot el musulmà que va acabar identificant els autors dels atemptats amb l'islam, fent així sospitosos, per extensió, a tots els musulmans que a partir d'aquest moment van ser considerats com l'enemic a batre. Ho ha resumit molt bé Amir Saeed: arran de l'11S, «el llenguatge dels mitjans va propagar la idea d'una “cultura criminal” i la percepció que els musulmans britànics donen suport a Bin Laden, als suïcides bomba palestins i als separatistes del Caixmir».¹⁵

14. Amir Saeed, «Media, Racism and Islamophobia: The Representation of Islam and Muslims in the Media», *Sociology Compass*, Volume 1, Issue 2, November 2007: 452-455.

15. Amir Saeed, «Islamophobia and Capitalism», Centre for Ethnicity & Racism Studies, University of Leeds, Thinking Thru' Islamophobia Symposium Papers, maig de 2008: 15 ([http://www.sociology.leeds.ac.uk/assets/files/research/cers/Islamophobia%20Symposium%20Papers%20e-working%20paper%20\(3\).pdf](http://www.sociology.leeds.ac.uk/assets/files/research/cers/Islamophobia%20Symposium%20Papers%20e-working%20paper%20(3).pdf)).

4. Prenent com a base proclames de grups gihadistes minoritaris i allunyats de la centralitat de l'islam, es fa una extrapolació per presentar l'islam com una religió intrínsecament violenta i oposada als valors occidentals que pugna per destruir.
5. Una variant del punt anterior és relacionar els musulmans amb la delinqüència i la manca de seguretat. Així, un estudi dels articles apareguts a *The Sun* entre el 17 de juny de 2006 i el 17 de juny de 2007 demostra que en primer lloc es situaven els articles que tenien com a subjecte el terrorisme i el fonamentalisme amb un 38,4% sobre al total, en segon lloc (13,8%) els relacionats amb la discriminació i la manera de vestir i en tercer i quart lloc (8,6%) els que versaven sobre l'actuació de les forces policials, els serveis de presons i la criminalitat. És cert que alguns d'aquests articles tenien a veure amb informacions d'actualitat sobre la guerra de l'Iraq, però al mateix temps demostren un tractament específic i que l'associació entre islam i violència és una cosa que va quedar ben establerta després de l'11-S: «*Bomb rap Muslim: I'D Target UK*», 11 d'abril de 2006, «*Muslim wanted new 9-11*», 3 i 4 de novembre de 2006, «*Lives of Muslim Terror gang*» 12 d'agost de 2006).¹⁶
6. El tema del vel, del burca i del nicab mereix una atenció especial en diaris com el *Lancashire Telegraph* o *The Daily Mail* on es presenten visions en positiu com l'alliberament que va suposar per a les dones afganeses desprendre del burca en les setmanes posteriors a la ocupació del país per les tropes dels Estats Units i del Regne Unit, però sovint es generalitza com si totes les dones musulmanes britàniques estiguessin subjectes a aquest tipus d'opressió, la qual cosa, fent una apropiació indeguda de les víctimes, contribueix a distorsionar la visió positiva i a deshumanitzar el col·lectiu musulmà.¹⁷

L'any 2006 el Relator Especial de Nacions Unides sobre les formes contemporànies de racisme, discriminació racial, xenofòbia i formes connexes d'intolerància donava a conèixer l'informe adreçat a la Comissió de Drets Humans de l'organització on destacava un agreujament del racisme, de la discriminació racial i de la xenofòbia encoratjats per la intolerància i la hostilitat cap a la immigració; l'augment general de la difamació de les religions, en particular l'antisemitisme, la cristianofòbia i, més concretament, la islamofòbia; l'acceptació del racisme a causa de la inclusió, en els programes dels partits democràtics, de plataformes polítiques racistes i xenòfobes dels partits d'extrema dreta; i l'agreujament de les manifestacions de racisme en l'esport, en particular en el futbol.

L'informe proposava que es prestés especial atenció a la islamofòbia, perquè en el context ideològic creat pels atemptats de l'11S, la islamofòbia era una manifestació de discriminació cada vegada més freqüent i especialment alarmant, sovint justificada per polítiques i programes de lluita contra el terrorisme. Assenyalava també «la dimensió racista i xenòfoba del tracte que es dona en molts estats als sol·licitants d'asil, els refugiats i els immigrants...

16. Richard Sexton, *An Investigation into the Representation of Muslims in The Sun Newspaper and its Effects*, MA International Journalism, University of Leeds, 3 de setembre de 2007: http://ics.leeds.ac.uk/files/2012/05/Richard_Sexton.doc (Consultat per darrera vegada en 30 de setembre de 2016).

17. Al McKay, «The media and the rise of "Islamophobia" in the 21st century», Aberystwyth University, setembre de 2010 (avui ja no disponible a la xarxa).

[i] l'aparició de les figures centrals del racisme modern: els membres de les minories nacionals, ètniques o religioses, l'estranger, l'immigrant, el refugiats i el sol·licitant d'asil. A causa de la prioritat que es dona a la lluita contra el terrorisme, el tracte a aquests grups es caracteritza per la sospita, la desconfiança, la perillositat potencial i l'hostilitat cultural i religiosa». I apunta, finalment, això portava a «l'acceptació i instrumentalització política dels discursos racistes i xenòfobs com a conseqüència de la insidiosa penetració en els programes polítics dels partits democràtics de plataformes polítiques racistes i xenòfobes que troben la seva justificació en la lluita contra el terrorisme, la defensa de la identitat nacional i la preferència nacional o la lluita contra la immigració il·legal. Les greus conseqüències d'aquesta evolució no només es reflecteixen en una major participació en coalicions de govern de partits polítics que assumeixen de manera oberta aquests programes i, per tant, de l'accés a llocs de responsabilitat i a la transformació de l'Estat, sinó que es reflecteixen sobre tot en lleis i pràctiques administratives i de seguretat que criminalitzen als estrangers, els emigrants, els refugiats i els sol·licitants d'asil».¹⁸

Deu anys després, les paraules del Relator Especial de Nacions Unides Doudou Diène no només segueixen vigents sinó que l'islamofòbia s'ha incrementat notablement en els països de la UE i l'extrema dreta té una presència creixent en els parlaments estatals i europeu. L'efecte combinat de la crisi econòmica mundial més greu des de la Segona Guerra Mundial, la guerra de Síria i l'aparició de l'Estat Islàmic (EI) i els atemptats ghijadistes a Europa expliquen, que no justifiquen, aquest creixement de l'islamofòbia i de l'extrema dreta.

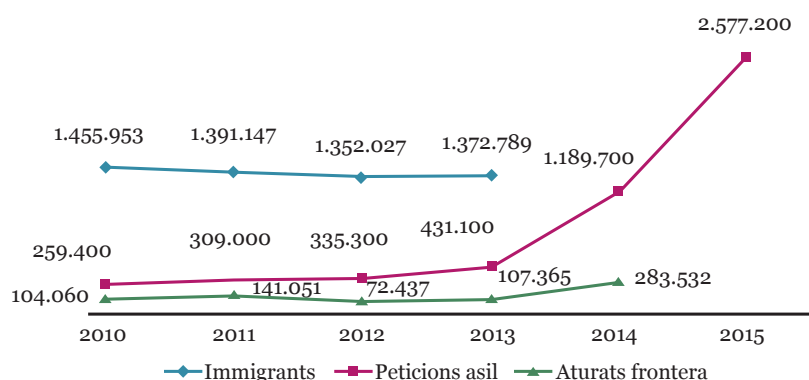
La crisi econòmica va comportar, inicialment, una estabilització –i àdhuc un lleuger retrocés– en el nombre d'immigrants no comunitaris amb visat que cada any arribaven als països de la UE. Probablement perquè la crisi va tenir un doble efecte en els països receptors: disminuir l'oferta de treball i fer més difícil l'obtenció de visats de treball. Així dels 1.455.953 immigrants del 2010 s'havia passat als 1.372.789 de 2013. Al mateix temps, però, s'incrementava la immigració il·legal (de fet els immigrants aturats per la policia comunitària a les fronteres de la UE per no disposar de visat de treball) i les peticions d'asil.¹⁹ Els immigrants amb visat procedien sobretot de l'Índia, la Xina (inclòs Hong Kong), del Marroc, de Pakistan, de Bangladesh, de Rússia, d'Ucraïna i dels Estats Units que, en conjunt, van aportar una mica menys de la tercera part del total d'immigrants el 2010, més de la quarta part el 2012 i la sisena part el 2013.²⁰

18. Nacions Unides. Consell Econòmic i Social. Comissió de Drets Humans. Informe del Relator Especial «El racisme, la discriminació racial, la xenofòbia y todas las formas de discriminación», E/CN.4/2006/16, 18 de gener de 2006: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/102/72/PDF/G0610272.pdf?OpenElement> (consultat per darrera vegada el 30 de setembre de 2016).

19. Eurostat, *Immigration in the EU*, 2015 (immigrants amb visat): http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf; Eurostat, *Asylum Statistics*, 2016 (peticions d'asil): http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics; Frontex, *Annual Risk Analysis*, 2015 (immigrants aturats quan intentaven travessar la frontera): http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf.

20. Eurostat, 2015, Ob. Cit.

Immigració i asil a la UE. 2010-2015

Font: Eurostat, *Immigration in the EU*, 2015 (immigrants amb visat); Eurostat, *Asylum Statistics*, 2016 (peticions d'asil); Frontext, *Annual Risk Analysis*, 2015 (immigrants aturats quan intentaven travessar la frontera)

L'acumulació de les onades immigratòries de les darreres dècades comporta l'existència d'un gran nombre d'immigrants residents no comunitaris. Els principals països d'origen revelen que entorn del 55% provenen de països musulmans (veure quadre). En tot cas, la immigració recent ha afectat més, en termes generals i amb les excepcions de dues de les repúbliques bàltiques i dues d'exiugoslaves, als països de l'Europa occidental que no pas als de l'antiga Europa oriental on s'estan donant algunes de les actituds xenòfobes i de creixement de l'extrema dreta més importants. En aquest sentit, a 1 de gener de 2015 els percentatges de població immigrada no comunitària per països són contundents: Estònia, 13,7; Letònia, 11,9; Croàcia, 11,6; Luxemburg, 11,2; Suècia, 11,1; Àustria, 9,3; Països Baixos, 8,7; França, 8,6; Bèlgica, 8,5; Espanya, 8,4; Grècia, 8,3; Regne Unit, Eslovènia i Xipre, 8,2; Alemanya, 7,6; Dinamarca, 6,9; Irlanda i Itàlia, 6,6. La resta de països, majoritàriament de l'Europa oriental, presenten percentatges molt més baixos i, en molts casos, per sota del 2,5% (Bulgària, República Txeca, Hongria, Polònia, Romania i Eslovàquia).²¹

Els 10 principals països d'origen no comunitari dels immigrants residents a la UE

País d'origen	Residents a la UE	País d'origen	Residents a la UE
Turquia	1.631.639	Rússia	565.202
Marroc	1.371.830	Albània	521.481
Xina (inclòs Hong Kong)	736.886	Pakistan	421.002
Índia	652.973	Estats Units	358.572
Ucraïna	608.193	Equador	316.137

Font: Eurostat, *Immigration in the EU*, 2015

A finals de 2015 hi havia 65.300.000 de desplaçats al món, del quals 21,3 milions eren refugiats (16,1 sota el mandat de l'ACNUR i 5,2 de palestins), 40,8 milions de desplaçats interns i 3,2 sol·licitants d'asil. El 54% dels refugiats provenien de tres països: Síria, 4,9 milions; Afganistan, 2,7 milions; i Somàlia, 1,1 milions. El 36% dels refugiats vivien en sis països (tots veïns dels conflictes que estan expulsant refugiats): Turquia, 2,5 milions; Pakistan, 1,6; Líban, 1,1; República Islàmica d'Iran, 979.400; Etiòpia, 736.100; i Jordània, 664.100.

21. Eurostat, *Migration and migrant population statistics*, 2016.

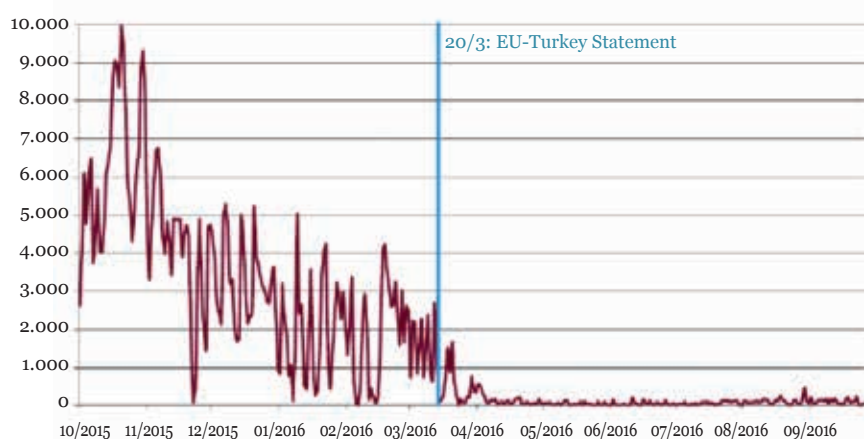
En el cas de la UE, la guerra de Síria i la política d'extermini provocada per l'EI tenen molt a veure amb l'allau de refugiats i de peticions d'asil dels darrers anys, de tal manera que s'ha capgirat l'eix tradicional d'arribades d'immigrants que s'ha desplaçat des del Mediterrani occidental i central –immigrants procedents del Magreb i de països subsaharians– cap al Mediterrani oriental. A finals de 2015, la majoria dels refugiats sirians es trobaven a Turquia (2,5 milions), Líban (1,1 milions), Jordània (628.200), Iraq (244.600) i Egipte (117.600). A Europa els països que havien acollit més refugiats sirians eren Alemanya (115.600) i Suècia (52.700). El Mediterrani oriental es convertí el 2015 en un mar de mort pels refugiats que fugien des de les costes turques i líbies i intentaven arribar a Grècia i, per tant, a territori de la UE. De l'1.015.078 de refugiats i immigrants arribats per mar a Europa, el 84% procedien de Síria (el 50%), Afganistan (21%), Iraq (9%) i Eritrea (4%). Els principals països d'arribada van ser Grècia amb 856.700 persones; Itàlia, 53.800; Espanya, 15.400; i Malta, 105. A més, 3.771 persones van perdre la vida al mar i el 25% de les persones arribades a Grècia, Itàlia i Espanya eren menors d'edat que sovint viatjaven sols.²²

A finals de 2015 hi havia 1.321.560 peticions d'asil a la UE (més Noruega i Suïssa). Més d'un milió corresponien a Alemanya i 177.130 a Hongria.²³ I els refugiats seguien arribant a Grècia, que es trobava en una situació crítica, per intentar arribar a Alemanya a través dels Balcans. Brussel·les intentà fer front a la crisi dels refugiats mitjançant un acord polític que preveia recol·locar 160.000 refugiats mitjançant un sistema de quotes que els repartiria entre els 28 països de la UE, perquè Grècia, Itàlia i Hongria no podien suportar durant més temps la pressió de l'arribada de mig milió de refugiats en poc més de sis mesos. Tanmateix, el setembre de 2015, Brussel·les havia de reconèixer que l'acord era impossible davant el veto de la República Txeca i Eslovàquia i el desacord del Regne Unit, Dinamarca, Àustria i Hongria. Davant d'aquesta situació de bloqueig, el mes de març de 2016, Brussel·les arribà així a un acord vergonyant amb Ankara pel qual Turquia es comprometia a acceptar el retorn dels refugiats que arribessin a Grècia amb posterioritat del 20 de març a canvi de 6.000 milions d'euros fins el 2018. La UE considerava que Turquia era un «país tercer segur» pels sol·licitants d'asil. Tanmateix, Nacions Unides i diferents ONG no ho consideraven així i Amnistia Internacional denuncià Ankara per devolucions forçades de refugiats que van ser obligats a tornar a Síria. Amb l'acord bilateral amb Turquia, la UE mostrava la seva cara més egoista, mesquina i insensible i «externalitzava» la denominada «crisi dels refugiats» que deixaven d'arribar de manera massiva a les illes gregues.

22. Les dades dels dos darrers paràgrafs a ACNUR, *Tendencias Globales. Desplazamiento forzado en 2015. Forzados a huir*, 2016.

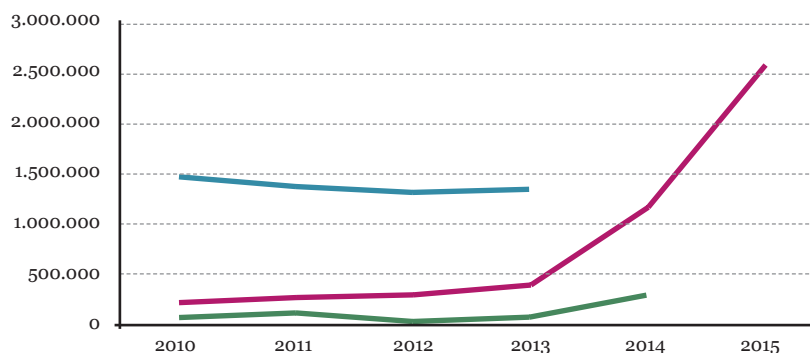
23. BBC News, 4 de març de 2016: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>.

Total d'arribades de refugiats a les costes gregues: 1 d'octubre de 2015 a 6 de setembre de 2016

Font: European Commission, Management of the Migration Crisis in Greece since October 2015. Implementation of the EU-Turkey Statement since 20 March 2016, s.d. (2016)

Immigració i asil a la UE 2010-2015

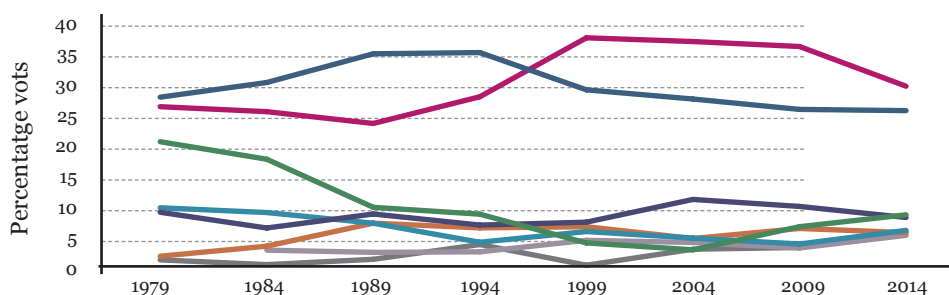

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Immigrants	1.455.953	1.391.147	1.352.027	1.372.789		
Peticions asil	259.400	309.000	335.300	431.100	1.189.700	2.577.200
Aturats frontera	104.060	141.051	72.437	107.365	283532	

Font: Eurostat, *Immigration in the EU*, 2015 (immigrants amb visat); Eurostat, *Asylum Statistics*, 2016 (peticions d'asil); Frontex, *Annual Risk Analysis*, 2015 (immigrants aturats quan intentaven travessar la frontera).

En paral·lel a la crisi econòmica i les conseqüències de la creixent inestabilitat de l'Orient Mitjà, el discurs populista i xenòfob guanya terreny socialment i l'extrema dreta i els euro escèptics políticament. Aquesta evolució es va percebre ja en les dues darreres eleccions al Parlament europeu (2009 i 2014):

Eleccions Europees (%) 1979-2014

	1979	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014
S&D	27,6	30	34,7	34,9	28,8	27,3	25,6	25,4
EPP	26,1	25,3	23,4	27,7	37,2	36,6	35,8	29,4
CRE	21	18,2	10,5	9,4	4,8	3,7	7,4	9,3
ADLE	9,8	7,1	9,5	7,6	8,1	12	10,8	8,9
GUE/NGL	10,7	9,9	8,1	4,9	6,7	5,6	4,6	6,9
Greens/ EFA	2,7	4,4	8,3	7,5	7,7	5,7	7,4	6,7
EFDD		3,7	3,3	3,4	5,5	5,1	4,1	6,4
No ads.	2,2	1,4	2,3	4,8	1,3	4	4,3	6,9

Font: HIX, Simon, NOURY, Abdul, ROLAND, Gérard, *Democracy in the European Parliament*, Draft in Pdf, 2005: 38 (Cambridge, Cambridge University Press, 2006) i European Parliament. Results of the 2009 and 2014 European elections: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2009.html> i <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>.

En efecte, el Parlament europeu consta de vuit grans grups:

- **Socialdemòcrates (S&D):** Grup Socialista (SOC) i Partit Socialista Europeu (PES).
- **Populars (EPP):** Partit Popular Europeu (EPP) i Partit Popular Europeu - Demòcrates Europeus (EPP-ED).
- **Conservadors i Reformistes (CRE):** Gaullistes i aliats (ADE, Aliança Democràtica Europea; UF, Unió per Europa; UEN, Unió per una Europa de les Nacions), Conservadors Britànics i aliats (EDG, Grup de Demòcrates Europeus, desapareix a partir de les eleccions de 1994) i Conservadors Italians (FE, Força Europa, només participà a les eleccions de 1994).
- **ADLE-Liberals (L):** Liberals i Demòcrates Europeus (ELD), Partit Liberal, Democràtic i Reformista Europeu (ELDR) i Aliança de Liberals i Demòcrates per Europa (ALDE).
- **GUE/NGL-Esquerra (E):** Comunistes Italians i aliats (COM, Grup comunista), desapareixen a partir de les eleccions de 1994, i, des de 1989, apareixen els Comunistes Francesos i aliats (LU, Coalició d'Esquerres; EUL, Esquerra Unida Europea; EUL/NGL, Esquerra Unida Europea/Esquerra Verda Nòrdica).
- **Greens/EFA-Verds (V):** Regionalistes i aliats (RBW, Grup Arc de Sant Martí; Aliança Radical Europea), desapareix a partir de les eleccions de 1999; a partir de les eleccions de 1989 apareix el grup Verds i aliats (G, Verds i G/EFA, Verds i Aliança Europea Lliure).
- **EFDD-Euroescèptics, Extrema dreta (EUR) i populistes:** ER, Extrema Dreta, participa a les eleccions de 1984 i 1989; a partir de 1989 apareix el grup Anti Europeus (EN, Europa de les Nacions i EDD, Europa de les Democràcies i les Diferències; TGI, Grup Tècnic d'Independents, que només participa a les eleccions de 1999). El 2014 els dos partits més importants que en formaven part eren el Moviment 5 estrelles d'Itàlia (17 eurodiputats) i el Partit de la Independència del Regne Unit (UKIP amb 22 eurodiputats).
- **No adscrits:** Eurodiputats que no pertanyen o no han pogut formar cap grup polític. El 2009 i el 2014 el formaven eurodiputats d'extrema dreta i contraris a la UE com el Front Nacional a França i la Lliga Nord a Itàlia. El 2014 també hi figura el Partit Nacionaldemòcrata de Alemanya (NDP).

Parlament Europeu 2009 i 2014 (Eurodiputats per grup)

	2009	2014
Participació (%)	42,97	42,61
Grup parlamentari (escons)		
Populars (EPP)	274	221
Socialdemòcrates (S&D)	196	191
ADLE	83	67
Greens/EFA-Verds (V)	57	50
Conservadors i Reformistes (CRE)	57	70
GUE/NGL-Esquerra (E)	35	52
EFDD-Euroescèptics, Extrema dreta (EUR) i populistes	31	48
No adscrits	33	52
TOTAL	766	751

Font: European Parliament. Results of the 2009 and 2014 European elections: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2009.html> i <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>.

En definitiva, tant en percentatge com en escons, l'ascens dels partits populistes, euroescèptics o directament contraris a la UE, i d'extrema dreta és més que evident: del 8,4% del total de vots i els 64 escons de 2009 passen als 13,3% dels vots i els 100 escons de 2014. Aquest ascens es correspon amb un descens de populars, socialdemòcrates, ADLE i verds. En canvi, els conservadors (CRE) i l'esquerra (GUE/NGL) milloren resultats.

La crisi dels refugiats ha estat aprofitada per la dreta xenòfoba i populista, també euroescèptica i partidària de sortir de la UE, per estendre el seu discurs, atiar l'odi contra «l'altre» -el diferent, l'estranger, l'immigrant i, des de fa dos anys, els refugiats-, acomplexar la dreta i part de l'esquerra a cada nou embat del terrorisme de l'EI, guanyar presència en els mitjans i escons en els parlaments. És l'Europa de la por segons es desprèn de la informació continguda en l'enquesta del *Pew Research Center* publicada el juliol de 2016.

Visió negativa dels musulmans (%). Països UE. 2005-2016

País	Visió negativa musulmans				Visió negativa per ideologia 2016			
	2005	2008	2014	2016	Esq.	Centre	Dreta	Dreta-Esq.
Grècia	-	-	53	-	50	65	81	+ 31
Alemanya	47	50	33	29	17	26	47	+ 30
Itàlia	-	-	63	69	50	70	79	+ 29
Països Baixos	-	-	-	-	17	32	42	+ 25
Suècia	-	-	-	35	21	32	42	+ 21
Espanya	37	52	46	50	21	32	42	+ 19
França	34	38	27	29	21	21	39	+ 18
Regne Unit	14	23	26	28	18	29	33	+ 15
Polònia	30	46	-	66	64	64	70	+ 6
Hongria	-	-	-	72	76	69	75	- 1

Font: Pew Research Center, *Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe*, Setembre 2008: 53 i *Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs*, juliol 2016: 40 i 6.

Visió negativa refugiats i musulmans (%). Països UE 2016

País	Relacionen presència refugiats amb			
	Més terrorisme	Menys treball i beneficis socials	Més delictes	Creu que molts musulmans del seu país donen suport a l'EI
Hongria	76	82	43	37
Polònia	71	75	26	35
Alemanya	61	31	35	12
Països Baixos	61	44	-	16
Itàlia	60	65	47	46
Suècia	57	32	46	16
Grècia	55	72	30	30
Regne Unit	52	46	28	17
França	46	53	24	19
Espanya	40	40	13	25

Font: The Pew Global Project Attitudes, *Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs*, juliol 2016: 3 i 28.

Les dades d'aquests deu països de la UE indiquen que els nivells de rebuig a la població musulmana continuen en valors molt alts, sobretot a l'Europa oriental i del sud on països com Polònia, Hongria, Itàlia i Espanya assoleixen màxims de rebuig que igualen o superen el 50% de la població i, en alguns casos, se situen entorn del 70%. Per contra, en països com Suècia, França, Alemanya o el Regne Unit, només una tercera part o menys de la població declara tenir una visió negativa dels musulmans. En termes ideològics les diferències més grans entre la visió que tenen dels musulmans els militants o votants de la dreta (en general amb una visió molt més negativa) i de l'esquerra tendeixen a aproximar-se en països com Suècia, Espanya, França i Regne Unit per tendir a confondre's a Polònia i, sobretot, a Hongria on l'esquerra arriba a tenir una visió més negativa dels musulmans que no pas la dreta. També és a l'Europa oriental (països que no s'han vist afectats per atemptats terroristes) i del sud on hi ha més enquestats que creuen que molts musulmans del seu país financen a l'EI. Aquest percentatge disminueix sensiblement en la resta de països, inclòs França que ha conegut reiterats atemptats de l'EI. Finalment, la presència de refugiats també genera actituds hostils i negatives i una part important de l'opinió pública, especialment de nou a l'Europa oriental i del sud, tem la seva competència en el mercat laboral i en les prestacions de beneficis socials i associa la seva presència amb un increment dels delictes i de l'amenaça terrorista. És evident que, com en el passat amb altres comunitats culturals o religioses, aquesta mena d'associacions o d'amenaques sobre la feina o la seguretat no estan contrastades ni resisteixen cap mena de confrontació amb la realitat, però el discurs populista i xenòfob, islamòfob en aquests moments, ha acabat recuperant els vells tòpics i el discurs de sempre ja abans mencionat: «Ens roben la feina!» «Les autoritats els donen un tracte favorable!» «Són delinqüents!» «Són terroristes!»...

Un breu repàs a la presència política dels partits d'extrema dreta en alguns països europeus dona compte de la importància que està assolint l'ascens i la creixent acceptació social dels moviments populistes i de l'extrema dreta.

A Àustria, Norbert Hofer, líder del Partit de la Llibertat (FPÖ, d'extrema dreta) va perdre la segona volta de les eleccions presidencials del mes de maig

de 2016 davant d'Alexander van der Bellen per poc més de 30.000 vots i un ajustat 49,7% dels vots (2.200.000) enfront del 50,3% del candidat ecologista. Tanmateix, el Tribunal Constitucional detectà irregularitats en les votacions i va suspendre els resultats de la segona volta i va fixar la seva repetició pel mes de desembre de 2016. Finalment, a la segona volta, celebrada el diumenge 4 de desembre, Alexander van der Bellen es va tornar a imposar i fou elegit president d'Àustria amb el 53% dels vot. El FPÖ, que ja havia estat al govern el 1999 amb Jörg Haider com a líder i va ser la segona força a Viena en les eleccions municipals de l'octubre de 2015, recull els vots d'una població que en un 56% –sobretot homes de menys de 30 anys amb poca formació– considerava negativa la convivència amb els musulmans, que representen el 7% del total de la població del país. Pel que fa als refugiats musulmans (a Àustria en van arribar 100.000 en menys d'un any i 90.000 hi han presentat peticions d'asil polític) un 77% dels enquestats creia que tenien poc respecte i eren violents amb les dones (Baròmetre d'integració, *Die Presse* 3 de maig de 2016). Xavier Casals considera que a Àustria s'ha produït un col·lapse dels partits tradicionals i partits que fa només uns anys eren perifèrics ara ocupen la centralitat del sistema polític. La pressió del FPÖ ha portat al govern de Viena (socialdemòcrates i democratacristians) ha endurir la política immigratòria, a intensificar el control de les fronteres per barrar el pas dels refugiats que arriben dels Balcans i a restringir les concessions d'asil (el 2015 se'n van aprovar 100.000, però pel 2016 s'ha fixat una quota de 37.500).²⁴

A Alemanya sempre han existit partits neonazis minoritaris entre els quals destacava el NDP (Partit Nacional Demòcrata) tot i que mai va arribar a obtenir representació al Bundestag. L'acollida de refugiats defensada per Àngela Merkel va propiciar el sorgiment de la plataforma islamòfoba *Pegida* –acrònim de patriotes europeus contra la islamització d'Occident–, que el desembre de 2014 congregava 10.000 manifestants a Dresden; el gener de 2015, 18.000; i l'octubre, més de 20.000 en defensa de la deportació massiva i immediata dels refugiats arribats fins llavors a Alemanya. Paral·lelament, la ciutat coneixia una contramanifestació protagonitzada per militants d'organitzacions humanitàries i de forces democràtiques que defensaven mantenir una política d'acollida solidària i respectuosa amb els drets humans. El 6 de febrer del 2013 es fundava Alternativa per a Alemanya (AfD) amb participació de exmembres de la CDU, del Partit Democràtic Lliure (liberal conservador) i el Partit de l'Esquerra (*Die Linke*, hereu del Partit Socialista Unificat d'Alemanya de l'antiga RDA). L'AfD no es considera antieuropea sinó eurocítica (euroescèptica). Es defineix com a liberal-rebutja explícitament el qualificatiu d'extrema dreta–, està a favor de la sortida de l'euro i del reton al marc alemany i en contra dels rescats als països amb problemes. El seu posicionament en contra de l'arribada de refugiats s'ha traduït en un increment dels simpatitzants i dels militants i en algunes victòries polítiques importants. El 2013 es queda a les portes del Bundes-

24. Per les dades i les reflexions que segueixen veure European Parliament. Directorate-General for Communication. Public Opinion Monitoring Unit. *Les élections européennes et nationales en chiffres*. Edition spéciale, Novembre 2014: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/staticDisplay.do?language=ES&id=212#>; Election Resources on the Internet: Western Europe and Central and Eastern Europe: <http://electionresources.org/western.europe.html> i <http://electionresources.org/eastern.europe.html#HU>; Iñaki Pardo Torregrosa, «La extrema derecha de Europa, rumbo al centro político», *La Vanguardia*, 5 de maig de 2016 (amb aportacions dels experts en moviments radicals d'extrema dreta i la Unió Europea Xavier Casals, Jordi Vaquer i Pol Morillas). També s'han tingut en compte les informacions publicades en alguns diaris o cadenes mediàtiques d'àmplia difusió: *El País*, *La Vanguardia*, *El Mundo*, *The Guardian*, *The New York Times*, *BBC Mundo*.

tag amb el 4,7% dels vots (el mínim que fixa la llei per obtenir representació és del 5%) en les eleccions federals; tampoc va poder entrar al Parlament de Hesse amb el 4,1% dels vots. El 2014 aconseguí set eurodiputats a les eleccions al Parlament Europeu i va obtenir representació als Parlaments de Saxònia (9,7% dels vots), de Turíngia (10,6%) i de Brandenburg (12,2%). A partir de 2015 ha recollit els millors resultats i s'ha fet present als Parlaments de Hamburg (6,1% dels vots), Bremen (5,5%), Baden-Wurtemberg (15,1%), Renania-Palatinat (12,6%), Saxònia-Anhalt (24,3%), on van ser la segona força més votada. No va aconseguir tanmateix entrar al Parlament de Berlín ja que només va obtenir el 4,7% dels vots.

A França, la presència política de l'extrema dreta ve de lluny i s'articula al voltant del Front Nacional (FN) fundat el 1972 per Jean-Marie Le Pen, que va arribar a disputar a Jacques Chirac la segona volta de les eleccions presidencials del 2002. El 2011 la seva filla Marine Le Pen va substituir al seu pare en el lideratge del FN. Va treure uns resultats modestos a les eleccions municipals del 2014 (6,8%), però, aquell mateix any, a les eleccions al Parlament Europeu, obtenia 24 escons i va ser la força més votada amb el 24,9% dels vots. A la segona volta de les eleccions regionals de 2015, a pesar de no aconseguir cap govern regional va ser la tercera força política més votada amb el 27,1% dels vots i gairebé set milions de votants. Tot i que el sistema electoral francès a dues voltes i amb inscripció prèvia fa molt difícil la presència del FN a l'Assemblea Nacional (2012, 3,7% dels vots i 2 escons) ha esdevingut el tercer partit més important de França, per darrera de la Unió del Moviment Popular (UMP, des del 2015 Els Republicans, LR) i del Partit Socialista, i el seu discurs xenòfob (contra la immigració), islamòfob i anti-europeu (al referèndum sobre la Constitució europea del maig de 2005 va fer campanya pel NO, que va assolir el 54,7% dels vots enfront del 45,3% del SÍ) ha acabat per seduir a una part important de la població francesa. La seva base electoral està formada, preferentment, per obrers i joves d'entre 18 i 34 anys i per més homes que dones.

Al Regne Unit, el Partit Nacional Britànic (BNP), d'extrema dreta, fundat el 1982, no va continuar amb el creixement que va conèixer després dels atemptats de Londres. A pesar de les campanyes a favor de «treballadors britànics per treballs britànics», els darrers èxits polítics del BNP, com ja ha estat apuntat, van ser l'obtenció d'un escó en les eleccions per a l'Assemblea de Londres el 2008 i dos eurodiputats el 2009. Potser perquè el seu programa ha estat fagocitat i desbordat pel Partit de la Independència del Regne Unit (UKIP). Un partit fundat el 1993, unionista, euroescèptic, conservador, populista i en economia liberal i hereu del tatcherisme. El seu discurs contrari a la UE i a la immigració va calar fins l'extrem de fer bascular una part important del partit conservador (*toris*) cap a posicions cada cop més euroescèptiques i de calar entre les classes populars més castigades per la crisi. El seu primer gran èxit electoral van ser els 13 escons obtinguts a les eleccions al Parlament europeu de 2009. El 2014 n'obtenia 24 i es convertia en el partit britànic amb més diputats al Parlament europeu per davant dels laboristes (20 escons) i conservadors (19 escons). A Europa forma part del grup EFDD, és a dir, Euroescèptics, Extrema dreta i populistes. A les eleccions legislatives del maig de 2015 va ser la tercera força més votada (3.881.099 vots, el 12,6% del total de vots) només per darrera de conservadors i laboristes i per davant dels liberals demòcrates, però el sistema majoritari britànic els va penalitzar amb només un escó. Com el FN a França, en els darrers anys, l'UKIP ha passat de la marginalitat política a formar part de manera

consistent del sistema polític britànic i, a la vista, del resultat del *Brexit* no hi ha dubte que el discurs populista de l'UKIP, contrari a la immigració i a que el Regne Unit formi part de la UE, ha tingut èxit, sobretot entre joves treballadors amb pocs estudis.

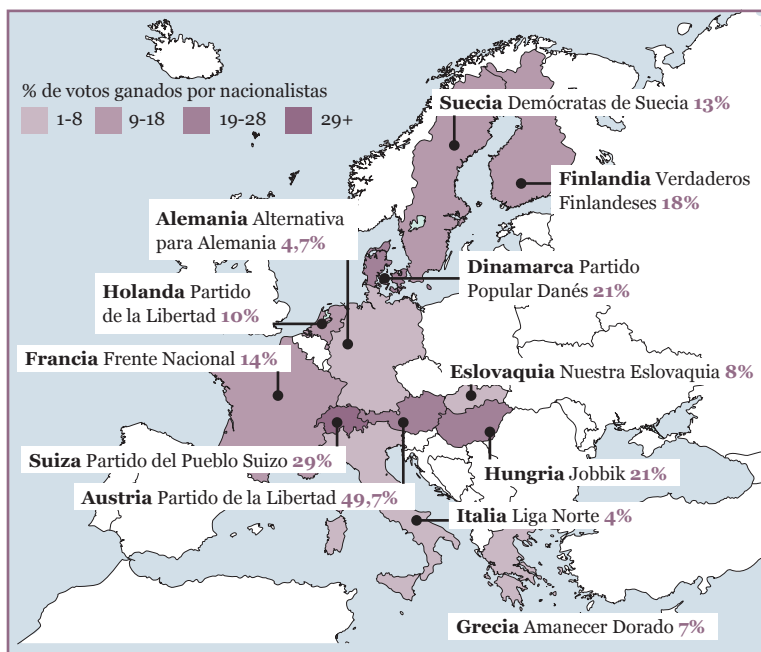
Als països nòrdics, també, en els darrers anys s'ha produït un avenç notable dels partits populistes i d'extrema dreta. A Dinamarca, el Partit Popular Danès no només mantenia la seva presència al Parlament nacional a les eleccions de setembre del 2011, sinó que a les de juny del 2015 passava a ser la segona força parlamentària amb el 21,1% dels vots i 37 escons i donava suport al govern de coalició. Va fer la proposta de confiscar els béns dels refugiats per tal de finançar la seva estada al país. Els Demòcrates Suecs van consolidar els 20 escons de les eleccions legislatives del 2010 amb el 12,9% dels vots i els 49 escons obtinguts el 2014, amb la qual cosa passava a ser la tercera força del Parlament. Suècia va rebre 81.000 sol·licituds d'asil durant el 2014, el percentatge més alt de la UE en relació amb la població de cada país. A Finlàndia, els «Veritables Finesos», un partit ultraconservador, ha anat consolidant la seva presència en el Parlament des de la seva fundació el 1995: l'1% dels vots i 1 escó el 1999; l'1,6% i 3 escons el 2003; el 4,1 i 5 el 2007; el 19,1% i 39 escons el 2011 quan passava ser la tercera força política; i el 17,6% i 38 escons quan esdevenia la segona força política i era convidat a formar govern amb el guanyador, el Partit de Centre. A Holanda, finalment, el Partit de la Llibertat (PVV), creat el 2006 a partir d'una escissió del Partit Popular per la Llibertat i la Democràcia (VVD), ha estat definit com a populista i d'extrema dreta i ha estat acusat de discriminar als treballadors musulmans. L'escissió es va produir arran de la possibilitat de que Turquia entrés a la UE –cosa que no va succeir. Es va oposar a la Constitució europea –en el referèndum del 2005 va guanyar el NO- i és manifestament euroescèptic. La seva presència en el Parlament holandès ha anat creixent a cada nova elecció: 5,9% dels vots i 9 escons el 2006; tercera força política el 2010 amb el 15,4% dels vots i 24 escons; i 10,1% dels vots i 15 escons el 2012. En el Parlament europeu figura en el grup dels no inscrits amb 4 eurodiputats el 2009 i el 2014. Dóna suport al govern del VVD.

També a l'Europa de l'Est s'ha donat aquest ascens de l'extrema dreta i el populisme, sovint a partir de l'assumpció pels partits de dretes del discurs radical contra la immigració i els refugiats. A Polònia el partit ultranacionalista, catòlic i conservador, Llei i Justícia, va guanyar les eleccions del 2005 amb el 27,0% dels vots i 155 diputats i va governar entre el 2005 i el 2007. Aquest darrer any, tot i millorar els resultats (32,1% dels vots i 166 diputats), va ser superat per la Plataforma Cívica, que també va quedar per davant el 2011 (Llei i Justícia va obtenir el 29,9% dels vots i 157 diputats). Finalment, el 2015, tornava al govern després d'una victòria electoral per majoria absoluta: 37,6% dels vots i 235 escons. Llei i Justícia es considera un partit conservador –no d'extrema dreta- i de fet en el Parlament Europeu els seus diputats (15 el 2009 i 17 el 2014) es van adscriure al grup dels Conservadors i Reformistes on també hi figuren els *toris* britànics. Però en matèria d'immigració ha assumit el discurs de l'extrema dreta populista fins a l'extrem d'alarmar a la UE pels canvis legislatius i les mesures adoptades en contra de la immigració i dels refugiats i un polèmic intent de prohibir l'avortament a Polònia. A Hongria ha succeït una cosa semblant. El partit conservador Fidesz (KDNP, Unió Cívica Hongaresa) té la majoria absoluta en el Parlament hongarès des del 2010 quan va treure el 53,3% dels vots, majoria que revalidà el 2014 amb el 44,5% dels vots i 133 escons sobre 199. En el

Parlament europeu (12 diputats el 2009, 11 el 2014) figura inscrit en el grup dels Populars, però, com a Polònia, ha forçat canvis legislatius en contra de la immigració i dels refugiats i, esperonat pel discurs xenòfob de l'ultradretà *Jobbik* (Moviment per a una Hongria Millor, tercera força del Parlament), l'estiu de 2015 va erigir un mur a la frontera per impedir el pas dels refugiats, la qual cosa era un desafiament a les directrius de la UE i incrementà la pressió dels refugiats sobre els països veïns, i el 2 d'octubre del 2016 va celebrar un referèndum sobre les quotes de refugiats per país acordades per la UE amb la següent pregunta: Vol que la Unió Europea pugui decidir sense el consentiment de l'Assemblea Nacional [hongaresa] sobre l'assentament de ciutadans no hongaresos a Hongria? El 98% dels votants van respondre NO a la pregunta. Tot i que el referèndum, amb un 47% de participació, no va assolir el mínim exigint del 50%, el cert és que un 46% dels hongaresos amb dret a vot varen refusar la normativa europea sobre les quotes de refugiats.

Paradoxalment, a l'Europa del sud, amb una forta tradició migratòria i molt afectats per la crisi econòmica, l'allau de refugiats ha trobat una resposta solidària des de l'esquerra i no ha propiciat un creixement tan gran dels moviments populistes, xenòfobs i/o d'extrema dreta, excepte en aquells països en què aquest moviments ja hi eren presents i forts: la Lliga Nord (8,3% dels vots i 60 escons a les legislatives del 2008 i 4,1% dels vots i 18 escons el 2013) i el Moviment 5 estrelles, fundat el 2009 (25,6% dels vots i 118 escons a les legislatives del 2013) a Itàlia; Alba Daurada a Grècia (7,0% dels vots i 21 escons a les legislatives del 2012 i 6,3% dels vots i 17 escons el 2015).

Creix el nacionalisme a Europa: resultats d'eleccions recents

Font: BBC Mundo, 1 de juliol de 2016: http://www.bbc.com/mundo/noticias/2016/05/160523_europa_extrema_derecha_analisis_adler_austria_aw_dgm.

En definitiva, si fem un balanç de l'evolució dels moviments populistes i dels partits polítics d'extrema dreta a la UE podem concloure de la següent manera:

- En general, no són partits nous i el seu discurs xenòfob i populista no ha variat gaire però ha obtingut més suport social a mesura que s'incrementava la immigració musulmana i, sobretot, amb la denominada crisi dels refugiats.
- El creixement de l'extrema dreta ha condicionat o radicalitzat sovint els governs de dretes o conservadors, sobretot a l'Europa de l'Est, però també a Dinamarca, Suècia, Regne Unit, Holanda... Fins i tot poden arribar a marcar l'agenda política de governs d'esqueres com ha succeït a França després dels atemptats del 13 de novembre de 2015 on la gestió posterior de la seguretat pel govern socialista sembla haver assumit alguns dels plantejaments del Front Nacional.
- La seva influència creixent ha contribuït també a reforçar els discursos nacionalistes excloents i a incrementar, de retruc, l'euroescèpticisme i la islamofòbia.
- Són moviments, doncs, euroescèptics, populistes, radicalment nacionalistes i xenòfobs. Per Xavier Casals, no es tracta d'un moviment uniforme ja que a cada país té les seves pròpies característiques i grau de radicalitat. Tenen en comú, però, ser una mena de «moviments antiglobalització de dretes... La seva bandera és la protesta contra les elits polítiques i financeres i la defensa d'una identitat nacional que es veu amenaçada, sobretot pels estrangers. El seu antielitisme està subordinat a la xenofòbia, els partits tradicionals són el partit de l'estranger i són els mateixos que han segrestat els drets socials, econòmics i polítics de la població». Són moviments que aprofiten el desencant ciutadà amb les elits i factors interns de cada país. «Són partits molt oportunistes. Han anat agafant temes diferents per a enfortir-: immigració, euroescèpticisme, l'euro, l'Islam, la crisi ... Aprofiten els espais que se'ls obren» apunta Jordi Vaquer. I sovint plantegen, de manera estrident, simplificada i, a voltes, violenta qüestions incòmodes pels partits tradicionals com ara els drets del immigrants o dels refugiats.²⁵
- Els votants de l'extrema dreta a Europa són, en general, gent amb pocs estudis, obrers, persones frustrades amb el sistema polític i la situació econòmica i social que veuen en els immigrants uns competidors que els hi treuen el treball i les ajudes socials.
- Des de França fins els països escandinaus tots els partits xenòfobs, que fins ara han jugat la carta de l'euroescèpticisme, coincideixen en exigir un ferri bloqueig a la immigració, afavorir les deportacions, incrementar la repressió contra els que intenten arribar a Europa i retallar els drets dels que ja hi són. «El perill d'una fallida de l'Estat del benestar, el final de les prestacions socials o dels sistemes públics de salut d'aquests països s'utilitza com a arma política contra la població estrangera. I funciona. A això s'afegeix l'alarma global del terrorisme islamista, que tracten de vincular a una immigració excessiva per culpa, precisament, d'una UE paralitzada. "Cal anul·lar Schengen, impedir als ex combatents estrangers que tornin. Europa ens ha debilitat imposant una obertura total de les fronteres», clamava Marine Le Pen davant del Parlament europeu el gener de 2015.²⁶

25. Les cites a *La Vanguardia*, Ob. Cit. 2016.

26. Jairo Vargas, «La extrema derecha avanza en Europa al ritmo que crece la xenofobia», *Público*, 27 d'agost de 2015: <http://www.publico.es/internacional/extrema-derecha-avanza-europa-al.html>.

- La UE no ha articulat una política clara, ni de dretes ni d'esquerres, per frenar l'ascens dels moviments populistes i xenòfobs i de l'extrema dreta. Com assenyala Pol Morillas, «lamentablement aquests partits tenen un territori fèrtil per davant perquè tenen qüestions per instrumentalitzar» i davant no hi ha una resposta política estructurada, viable i efectiva. Per Casals caldria apostar per la pedagogia i per fer una forta inversió: «els principals votants d'aquests partits són obrers, gent que viu a suburbis... Estem davant d'un problema estructural i de partits vells, pel que cal oferir una resposta estructural i a llarg termini que deslegitimi els seus arguments i no atïni l'odi als immigrants... Els suburbis i els guetos han de tornar a ser barris».²⁷ En tot cas, «la tèbia reacció de la UE davant un fenomen [l'arribada d'immigrants i refugiats] del qual no pot eludir la seva responsabilitat, tant per acció com per omissió, pot convertir-se en una esquerra per la qual l'extremisme, la xenofòbia i el racisme s'introdueixin i arrelin en una societat europea depauperada i desencantada amb els partits que els han portat a aquesta situació».²⁸

Així les coses, el mes de maig de 2016, el president del Consell d'Europa Donald Tusk –líder de la Plataforma Cívica i exprimer ministre de Polònia– advertia que cal redoblar els esforços per aturar l'avanç dels euroescèptics i dels xenòfobs en tot el continent: «hem de detenir els radicals en el seu avanç cap al poder. Des Polònia a Espanya, d'Escandinàvia a Itàlia, estan a tot arreu... [i] l'única manera perquè el “centre moderat” recuperi votants, és buscar polítiques migratòries “fermes, humanes i tolerants” i assegurar les fronteres exteriors de la UE».²⁹

En definitiva, la crisi econòmica i la denominada «crisi dels refugiats» ha comportat la dretanització del centre polític a la UE i molts observadors veuen la recent crisi econòmica com una oportunitat «per als partits d'extrema dreta a l'Oest, el Sud, l'Est i fins al nord [d'Europa]... A França, Marine Le Pen va rebre el 17,9% dels vots en la carrera presidencial del 2012, i el 2014, el Front Nacional va arribar a guanyar les eleccions al Parlament Europeu. A Hongria, *Jobbik* forma part del govern nacional. A Àustria, la dreta populista va obtenir el 30% dels vots en les eleccions nacionals de 2013. A Bèlgica (Vlaams Belang), els Països Baixos i els països escandinaus, els partits de l'extrema dreta són elegits periòdicament als parlaments nacionals. També a Alemanya, on la història del segle XX s'invoca sovint com la raó pel fracàs dels partits d'extrema dreta en les eleccions nacionals, el Partit Nacional Demòcrata (NPD), encara està representat en el parlament d'un Lander, i la populista de dretes i euroescèptica Alternativa per a Alemanya (AfD) va obtenir el 4,7% dels vots en les eleccions nacionals de 2013, així com escons en tres parlaments dels Landers i en tres més en 2016 i en el Parlament Europeu el 2014. Aquesta evolució pot ser etiquetada com una nova onada de l'extrema dreta»³⁰

També els experts en Europa Central i de l'Est s'han preocupat d'aquesta nova onada de l'extrema dreta i els moviments populistes: «en els últims anys... els extremistes de dreta estan tractant d'establir-se en la societat i en

27. Les cites a *La Vanguardia*, Ob. Cit. 2016.

28. Jairo Vargas, Ob. Cit., 2015.

29. Les cites a *La Vanguardia*, Ob. Cit. 2016.

30. Johannes Kiess, Oliver Decker and Elmar Brahler, «Introduction. German perspectives on right-wing extremism: challenges for comparative analysis» a Johannes Kiess, Oliver Decker and Elmar Brahler (Eds.), *German Perspectives on Right-Wing Extremism*, Routledge, Londres-Nova York, 2016: 3-4.

la política i estan desplegant una gamma d'estratègies i estructures per a tal fi. Especialment en els durs temps de la crisi financera i econòmica, l'extrema dreta ha tractat de beneficiar-se de la inseguretat i la por de la gent per explotar-los per als seus propis fins polítics. L'extremisme de dretes constitueix una amenaça per a la democràcia per tant cal prestar atenció al desenvolupament de polítiques antiextremistas». ³¹ Així, després de la desaparició dels règims comunistes «van sorgir i van començar consolidar-se les noves democràcies a l'Europa Central. Les característiques bàsiques de la democràcia són la pluralitat, que consisteix en la lliure competència entre els partits polítics i membres de la societat, la igualtat i la llibertat. En les noves democràcies emergents d'Europa Central, com Hongria, Polònia, la República Txeca i Eslovàquia, es van formar noves entitats polítiques que inclouen l'extrema dreta, entitats nacionalistes i extremistes. Aquests moviments polítics d'extrema dreta van adoptar diverses formes, com ara subcultures juvenils, mitjans de comunicació, grups d'interès i partits polítics. Tenen unes actituds ideològiques clares que contradiuen els principals constitucionals i democràtics... I són una amenaça per a les noves democràcies emergents de l'Europa Central». ³²

I tornem així a l'inici d'aquest escrit, ja que «en els últims anys, la islamofòbia com una forma moderna de la xenofòbia s'ha tornat cada vegada més important com a camp d'acció per a l'extrema dreta. Els extremistes tracten de despertar la por de la població pel “domini estranger” i els seus prejudicis contra la religió de l'Islam i els musulmans, o per provocar ressentiments existents per tal d'influir en l'opinió pública al seu favor. Per mitjà de la seva propaganda xenòfoba i islamòfoba, l'extrema dreta té la intenció de promoure la idea d'un Volksgemeinschaft [comunitat popular, concepte utilitzat durant la Primera Guerra Mundial que idealitza una societat harmoniosa i lliure de conflictes i que després serà incorporat al vocabulari polític del nazisme], que presenten com un contra-model a una democràcia oberta i plural. En propagar-se el perill imminent del poble alemany en vies de desaparició a causa del descens de la natalitat i l'emigració, d'una banda, així com per la immigració i la “dominació estrangera”, de l'altra». ³³

En conclusió, fa uns anys que la UE pateix una crisi econòmica, social i d'objectius. Caldrà tornar a definir els objectius bàsics de la construcció europea, perquè l'Europa social, de drets i llibertats, de cessió de sobirania i polítiques solidàries, de la desaparició de fronteres, de la moneda única i la subsidiarietat, de la tolerància, el diàleg i la concertació per superar els conflictes polítics està retrocedint davant la creixent burocratització de les institucions europees i l'allunyament de les polítiques europees de la realitat i les necessitats dels ciutadans i davant els embats del terrorisme i de l'ascens de moviments populistes i de l'extrema dreta, xenòfobs, islamòfobs i euroescèptics –o directament anti europeus.

Com ja he apuntat en altres ocasions, la història mai es repeteix, els errors malauradament sí. Hi ha la sensació que la serp ha començat a sortir de l'ou

31. Merin Abbas, «Introduction» a Merin Abbass, Kateřina Tvrďá, Václav Walach, Bartosz Rydliński i Tomáš Nociar, *Right-wing Extremism in Central Europe. An Overview*, Friedrich-Ebert-Stiftung, desembre de 2011: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/o8840.pdf>.

32. Kateřina Tvrďá, «Right-wing Extremism in Central Europe» a Merin Abbass i alters, Ob. Cit. 2011.

33. *What is right-wing extremism?*, Bundesamt für Verfassungsschutz, 2016: <https://www.verfassungsschutz.de/en/fields-of-work/right-wing-extremism/what-is-right-wing-extremism> (consultat per darrera vegada el 6 d'octubre de 2016).

i l'actual UE ens retrotrau amargament al període d'entreguerres del segle XX, ara, però, amb una Europa afeblida per les seves pròpies contradiccions internes i al bell mig d'una nova guerra freda amb dos escenaris que afecten directament l'estabilitat i la seguretat europea. D'una banda, a l'Est d'Europa, a Crimea i Ucraïna, Putin ha deixat molt clar quines són les línies vermelles del nou poder rus i fins on pot arribar la influència de la UE i l'OTAN. De l'altra, a l'Orient Mitjà, a la guerra de Síria, es perfilen dramàticament quins són els interessos en litigi de les dues grans potències (EUA i Rússia) i dels actors regionals (Turquia, Iran, Aràbia Saudita, Israel...). En tots dos casos, la UE rep les conseqüències però sembla incapaç d'esdevenir un actor polític amb veu pròpia i comuna. En aquest sentit, les amenaces de la islamofòbia i de l'ascens de l'extrema dreta, encoratjades per la crisi econòmica, l'arribada d'immigrants i de refugiats i els atemptats terroristes, no són més que les puntes visibles de l'iceberg de la decadència europea i, si no s'hi posa remei, del fracàs del seu procés de construcció que no sembla amb la vitalitat suficient per fer front a aquests reptes de manera eficaç, justa i solidària. Així en la mesura que avancem cap al model de «l'Europa fortalesa» ens allunyem del procés de construcció europea tal com el varen concebre els «pares fundadors» després de dues guerres mundials que havien causat milions de víctimes i de desplaçats, destrossat les economies i els països del continent i sumit Europa en una profunda decadència i una creixent marginalitat en les esferes del poder mundial.

JORNADA DE DEBAT

DILLUNS 17 D'OCTUBRE 2016
 Universitat de Barcelona
 Facultat de Geografia i Història
 Aula Magna
 C. Montalegre, 6

PRESENTACIÓ

Els conflictes armats que estan patint les poblacions de diferents països de l'Orient Mitjà han desencadenat una crisi de desplaçaments forçosos d'unes dimensions tan grans que està afectant significativament els països limítrofs, sacsejant-ne la pròpia fràgil estabilitat. Aquesta crisi també ha arribat, en menor mesura, a les portes de la Unió Europea, que ha reaccionat tancant les seves fronteres a l'arribada dels exiliats i activant unes polítiques de seguretat que han contribuït a avivar la crisi humanitària. Es tracta d'una reacció que desperta alarmes perquè posa en qüestió els propis pilars de la Unió, basats en el respecte dels drets humans i del dret internacional.

Les polítiques de la UE són en part el mirall de manifestacions xenòfobes que es van repetint i ampliant en diferents punts d'Europa. Així i tot, en aquesta mateixa Europa també són nombroses les respostes ciutadanes solidàries, l'activació de xarxes socials en defensa dels drets de les persones refugiades i la posada en marxa d'iniciatives no-governamentals de rescat i d'acollida.

PROGRAMA

- 9.30h: Benvinguda a càrrec de **Xavier Masllorens**, president de l'ICIP i **Andreu Mayayo**, director del CEHI.
- 10.00h: **Conflictes i refugiats a l'Orient Mitjà.**
Ignacio Álvarez-Ossorio, professor d'Estudis Àrabs i Islàmics, Universitat d'Alacant
- 11.15h: **L'ascens de l'extrema dreta i l'amenaça de la islamofòbia.**
Antoni Segura, catedràtic d'Història Contemporània, Universitat de Barcelona.
- 12.30h: Pausa
- 12.45h: **Dilemes i problemes de la UE davant la crisi dels refugiats.**
Pere Vilanova, catedràtic de Ciència Política i de l'Administració, Universitat de Barcelona.
- 14.00h: Dinar
- 16.30h: **Xarxes d'acollida als refugiats: reptes i oportunitats.**
Marc Andreu, representant d'Acció Solidària i Logística.
Estel·la Pareja, directora de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat.
Manel Vila, director general de Cooperació al Desenvolupament, Generalitat de Catalunya.
- 18.00h: Cloenda a càrrec de **Tica Font**, directora de l'ICIP.

Entrada lliure
Inscripció prèvia a activitats.icip@gencat.cat
Més informació a www.icip.cat

ALTRES TÍTOLS

INFORMES

12/2016

Dones, Pau i Seguretat: 15 anys de la Resolució 1325 de les Nacions Unides
María Villellas

11/2013

Las operaciones de paz y la aplicación del Derecho internacional humanitario
Júlia Gifra

10/2013

Empresas militares y de seguridad y el Derecho internacional humanitario
Jaume Saura Estapà y Marta Bitorsoli Cirocco
(Also available in English).

9/2013

Transitional Justice in Nepal
Carlos Fernández Torné

8/2013

Los crímenes de naturaleza sexual en el Derecho internacional humanitario
Magdalena M. Martín y Isabel Lirola
(Also available in English)

7/2013

República Democrática del Congo: Un estat de la qüestió
Josep Maria Royo

6/2012

La responsabilidad penal del personal de Naciones Unidas
Xavier Pons (Dir.) y Elisenda Calvet (Coord.)
(Also available in English)

5/2012

Prevençió de Conflictes, Foment de la Pau i Cooperació per al Desenvolupament
Nadja Gmelch

4/2011

La Unión Europea y la Conferencia de Revisión de la Corte Penal Internacional
Claudia Jiménez, Montserrat Pi y Esther Zapater

3/2011

Justicia en épocas de transición. Conceptos, Modelos, Debates, Experiencias
Farid Samir Benavides

2/2010
Reflexiones sobre la categoría de víctima de violencia política con
mirada de género
María Truñó

1/2010
Un Servei Civil Noviolent: Viabilitat i Característiques
Rubén Campos

DOCUMENTS

14/2016
Dones, Pau i Seguretat: 15 anys de la resolució 1325 de les Nacions
Unides. Relatoria de la jornada
NOVEMBRE 2015

13/2015
Cap a un nou Orient Mitjà? Reptes i oportunitats per a la pau.
Relatoria de les jornades
ABRIL-MAIG 2015

12/2014
Escenarios posconflicto en Colombia. Agenda, oportunidades
y hoja de ruta
MAYO 2014

11/2014
Companies in Conflict Situations
JANUARY 2013

10/2013
Les institucions medievals de pau a Catalunya
OCTUBRE 2012

9/2012
El futuro de la Corte Penal Internacional
GENER 2012

8/2012
Companies in Conflict situations: Advancing the research agenda
OCTOBER 2011

7/2011
Polarización y Conflictos en América Latina
MAYO 2011

6/2011
La Paz en Movimiento
OCTUBRE 2010

5/2011
Pau, conflicte i Seguretat a l'Àfrica
NOVEMBRE 2010

4/2010
Conditions pour la consolidation de la paix en Côte d'Ivoire
SEPTEMBRE 2010

3/2010
Midiendo la paz. Iniciativas, limitaciones y propuestas
MARZO 2010

2/2010
The Barcelona Forum on Decentralized Governance and Conflict
Prevention
6-8 JULY 2009

1/2010
Jornades del Moviment per la Pau
13 i 14 DE NOVEMBRE DE 2009

RESULTATS DE RECERCA

05/2014
La construcció de la pau i l'educació per a la ciutadania
i els drets humans
M. Carme Boqué Torremorell (Coord.)

04/2012
La política de exportaciones de armamento de los países
de la Unión Europea a África (2002-2010)
Eduardo Melero
(Also available in English)

03/2012
Lecciones aprendidas de la participación española en guerras
asimétricas (2000-2012)
Rafael Martínez (Dir.)

02/2012
Justicia de Transición: El caso de España
Santiago Ripol i Carlos Villán (Dir.)

01/2012
Las Operaciones Militares de España en el Exterior
Eduardo Melero Alonso

All issues available at / Todos los números disponibles en / Tots els números disponibles a:
WWW.ICIP.CAT

**INTERNATIONAL
CATALAN
INSTITUTE**

FOR PEACE

TAPINERIA 10, 3rd F · 08002 BARCELONA (SPAIN)
T. (+34) 93 554 42 70
ICIP@GENCAT.CAT | WWW.ICIP.CAT